

KAITSE

Nº 19
1938
30 s.

KODU

TOIMETUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8, Kaitseliidu Peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide telefon 451-94.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere telefon ametis 451-89 ja sv. 156-a, kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap. Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00-12.00.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks märkimata käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9-3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/3 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

ILMUB KAKS KORDA KUUS

Nr. 19

1938

SISUKORD:

- Aastapäevaks. Kol. J. Maide: Noored Kotkad ja Kodutütred.
- Henno Rahamägi: Suuri muudatusi Euroopas.
- Sammume juhitava demokraatia radadel.
- Riigikogu alustas tööd.
- L. S.: Estonia teatrimaja 25 a. juubel.
- Muudatusi Kaitseliidu juhtkonnas.
- Kümneandateks hõimupäevadeks.
- O. S.: Saaremaa Maleva pealiku abi H. Otsavel 50-aastane.
- E. Alver: Võimu üleminek Haapsalus ja Läänemaal novembris 1918 saksasilt eestlasile.
- Ju: Franciscus Assisi'st ja loomakaitsse.
- O. K.: 3. Diviisi sügismanööver.
- O. K.: Kaitseliitlased raadioõppusel.
- A. V.: Kaitseliidu sisevete üksuste õppus.
- A. V.: Merelaevastiku sügismanööver.
- Kogumeteateid dr. Jakob Hurda kohta!
- Toimetusele saadetud kirjandus.

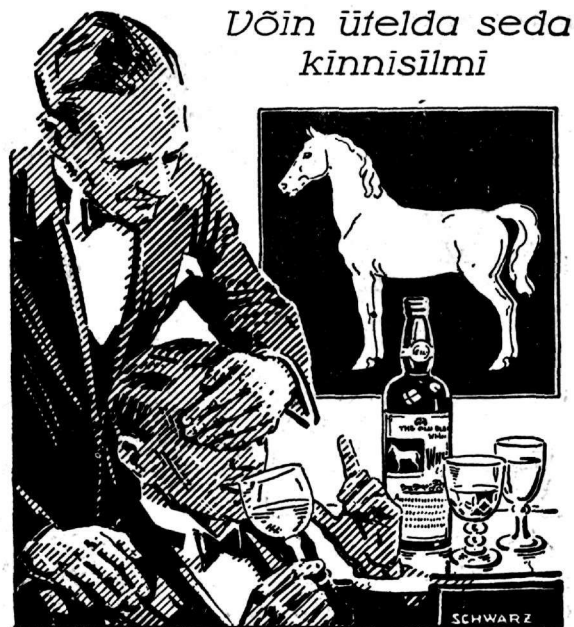

V.O.C.B.

V.S.O.P.

COGNAC

Bisquit Dubouché & Co.

Dõin ütelda seda kinnisilmi

see on

WHITE HORSE WHISKY

Noored Kotkad ja Kodutütred

Mõtteid ühisest noorteorganisatsioonist

Kolonel J. Maide

„Noored on meie tulevik,“ — see on tunnustatud tõe kõikide rahvaste juures. Sellest tõekspidamisest väljudes kõik rahvad pühendavad tänapäeval suurt tähelepanu oma noorsoo kasvatamisele, iga rahvas ja riik oma vaadete ja sihtide kohaselt.

Kui tuletada meele aegu aastat kümme või isegi vähem tagasi, siis peame kahetsusega tunnustama, et meil Eestis noorsoo kasvatamises puudus ühtluse põhimõte ja kindel korraldav käsi. Meie noorte elu tihti mürgitasid Eesti riigile ja rahvale võõrad vaated ja meile mitte omased eeskujud. Ka tolleaegsed skautlikud noorsooorganisatsioonid ei suutnud oma ridadesse koondada kuigi palju noori ja ükski neist ei suutnud kujuneda tugevaks ideeliseks suunanäitajaks organisatsiooniks Eesti noortele. See oli aeg, kus riikliku võimu kõrval tekkis tungiv tarvidus eralgatuslikult vajalise rõhuga asuda lähedale meie noorsoo küsimusele, näidata meie noortele õiget kasvamise ja arenemise suunda ja takistada istutamast meie noorte hinge vaimu ja vaateid, mis kunagi pole kannud ega kanna tulevikuski Eesti riiki ja rahvast.

Kuna Kaitseliidule ta põhikirja alusel on pandud ülesandeid ka noorte organiseerimise alal, mille eesmärgiks on kasvatada noori vaimselt ja kehaliselt terveiks ning kasulikeks Eesti kodanikeks, siis Kaitseliidu Keskjuhatuse leidis end kutsutud ja kohustatud olevat ka noorte küsimuse võtma omaks asjaks. Asuti Naiskodukaitse kaasabil Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organiseerimisele, mille tulemusi me kõik näeme tänapäeval. Need organisatsioonid kasvasid kiiresti. Arvuliselt neist jäid varsti maha isegi vanemad noorte organisatsioonid — Skaudid ja Noorsepääd. Tänapäeval noored kotkad aga ületavad skautide arvu umbes kolmekordselt ja kodutütred gaidide arvu umbes kümnekordselt. Riigi juhtivad jõud ja rahva avalik arvamine on ainult kiitvalt rääkinud Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonist, mis lühikese ajaga on kujunenud noorte elus suurimaiks koondusiks.

Mis on siis olnud selleks jõuallikaks, mis Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonil on võimaldanud lühikese ajaga märkatavalt mööda sammuda teistest skautlikul

alusel töötavatest organisatsioonidest? Kahtlemata selleks jõuallikaks on olnud eeskätt meie rahva, meie lastevanemate rõhuva enamuse, hea hinnang ja pooldav suhtumine Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonile ja, teiseks, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde hõlmamine Kaitseliidu ja Naiskodukaitse poolt. Olnuks lastevanemal ja avalikul arvamusel teised tõekspidamised, poleks ka Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioon iial suutnud kasvada nii jõudsasti, et seda kasvu on tulnud alatasa pidurada põhjusil, millest mõni sõna edaspidi.

Nagu öeldud, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonis on soodustanud tegevust noorte hõlmamine Kaitseliidu ja Naiskodukaitse poolt. Noorte korraldamine analoogilisel alusel ka teiste organisatsioonide juures on näidanud suuri paremusi nende organisatsioonide ees, kel on puudunud hõlmav organisatsioon või see on olnud vaid „nimeline“. Näitena võime nimetada ka Maanoori, kes toetudes Põllutöökojale ja organiseeritud põllumeeste ringidele on saavutanud nii arvus kui ka töös silmapaistvaid tulemusi. Need on tõsiasi, need on meie endi kogemused ja neid peame alati arvestama noorte organiseerimise töös. Katsetada noorte organiseerimises uute, meile tundmatute, alustega on lausa ülekohus!

Nagu Kaitseliidu ja Naiskodukaitse nii ka meie noorte organiseerimise aluseks tänapäeval on ja peaks jääma v a b a t a h t l i k k u s e põhimõte. Teiseks kandvaks teguriks noorteorganisatsioonis peaks jääma noorte isetegevuse võimalus, mis peab sündima Eesti riiklikus meelsuses ja eesti rahva vaimus. Neil põhimõtteil on korraldatud ja neil aluseil areneb töö ja tegevus Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonis.

Kui ma eespool ütlesin, et Noorte Kotkaste organisatsiooni arvulist kasvamist on tulnud teadlikult pidurdada, siis on see tõsiasi. Seda on põhjustanud peamiselt aktiivsete noorteuhtide killunemine mitme organisatsiooni peale, kuid ka üldiselt nende vähesus. See nähtus ei ilmne ainult Noorte Kotkaste juures, vaid see annab end teravasti tunda ka teistes noorte koondustes juhu, kui neis soovitakse tegutseda. Tege-

vuseta olek või „kuidagi moodi läbi-ajamine“ on noorte üksuses minu arvates lubamatu nähtus. Parem juba ärgu olgu sääraseid üksusi.

Meil on korduvalt räägitud noorte organisatsioonide — Noorte Kotkaste ja Skautide, Kodutütarde ja Gaidide — ühinemisest ja ühendamisest. Selle mõtte kohta on võetud mitmel korral ja mitmes kohas sõna, kuid tegudeni kahjuks veel pole jõutud. Et aga ikka ja jälle seda mõtet puudutatakse, siis tekib küsimus, kas ja miks meil Eestis peaks olema üks või mitu noorteorganisatsiooni, ja juhul, kui on üks organisatsioon, siis missugune peaks olema selle organisatsiooni struktuur, seisund, tegutsemise alused, nimetus ja vorm. Toetudes eespooltoodud seisukohtadele minu mõtted neis küsimusis on järgmised:

I. Eestis olgu üks noorteorganisatsioon poistele ja teine paralleelselt tüdrukutele.

Noorte Kotkaste organisatsiooni ja Eesti Skautide Maleva (samuti Kodutütarde organisatsiooni ja Eesti Gaidide Maleva) ühisesse organisatsiooni koondamine on tarviline teostada selleks, et:

1) kaotada seltskonnas (s. t. lastevanemates, õpetajaskonnas, ametiasutustes, äri-ringkondades jne.) lahkkelide alused noorte organiseerimises;

2) kaotada tööjõudude ja juhtkonna kui ka toetuste (riikliku ja seltskondliku) killunemine, mis praegu eri administratsioonide korraldamise vajaduse tõttu on kujunenud paratamatuks;

3) võimaldada noortele rahuliku südamega pühenduda organisatsiooni kavast ettenähtud sisulisse töösse, s. o. kaotada noorte hulgast ühe või teise organisatsiooni põhjusega „mahategemised“ ja organisatsioonide arvel igasugused näaklemised;

4) kaotada noorte keskelt organisatsiooniline erinemine, mis kahjuks on kandunud edasi isikuliselt ka noortele ning tihti isegi nende vanematele või toetajate ringidele.

II. Ühinemine on ideaal, aga kui see seni veel pole sündinud ja kui jõutakse arusaamisele, et see iseenesest ei sünni, — siis tuleb läbi viia ühendamine.

Noorte organiseerimise seisukohalt on õigem läbi viia ühinemine, milleks vanemad noortejuhid peavad kõik tegema, et noortes tekitada vastavat kõlapinda. Selle vastu, kahjuks, on väga palju patustatud minevikus ja seepärast on ühinemine tänapäeval raske. Kuid iga nädal ja kuu viivitust

teeb ühinemise järjest raskemaks, mispärast ühinemisega ülepääsmatute raskuste ette jõudes peaks sündima, kui see on paratamatu, ü h e n d a m i n e.

III. Noorteorganisatsioon kujunegu ja seda juhitaagu aluseil, nagu seda struktuurilt ette näevad praegused Noorte Kotkaste Põhimäärused, kusjuures on teada, et Noorte Kotkaste Põhimäärused nõuavad mõningaid muudatusi.

Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsiooni areng on näidanud teiste noorteorganisatsioonide ees olulisi paremusi, mida võimaldab Kaitseliidu (resp. Naiskodukaitse) eriorganisatsioonina püsimine ja tegutsemine. Majanduslik toetus peaks aga olema suurem kui seda jõuab ükski Kaitseliit, ja siin on Haridusministeeriumi toetus tungival tarviline.

Katsetada noorte organiseerimises noorte arvel uute, meil seni tundmatute või katsetamata, moodustega (sihtasutuse loomine, ainult Sõprade Seltsidele toetumine jne.) ei tohiks.

IV. Nimi „Noored Kotkad“ (ja „Kodutütred“) peaks jääma, kuna vormi küsimus ei evi põhimõttelist tähtsust.

„Noored kotkad“ on ilus, kõlav ja Eestis sobiv nimetus. See on ka eestipärane nimetus. Nimetus „scout“ on püsimas vaid inglise keelt kõnelevates ja üksikutes teistes maades, kus nähtavasti sobivat omakeelset nime pole leidunud. Suuremas enamikus mitte inglise keelt kõnelevates riikides on ka erinimed (Poola, Ungari, Soome, Prantsuse, Hispaania jne., lõpuks ka Itaalia, Saksa ja Vene).

Vormi alal võib tulla muudatusi ja täiendusi. Praegune noorte kotkaste vorm on kõrvutatav skautide vormiga Rootsis, Daanis, Rumeenias ja isegi Inglismaal mõnedes rühmades, kus erivärve ja erilõikeidki on külaldaselt näha. Ei ole põhjust võtta eeskujuga Inglismaa kolooniast ei üldkujus, värvis ega üksikesemeis. See ei ole näiliselt ka ilmtin- gimata nõutav Ülemaailmse Skautide Organisatsiooni poolt. Ka tuleb arvestada seda, et praegu umbes 15.000 poissi kannab noorte kotkaste vormi, ja neid ümber riietada on kulukas ega pole ka mõtet.

Lõpetades mõtteid noorteorganisatsioonide koondamise asjus leian, et praegune elev olukord ei luba enam edasi lükata noorteorganisatsioonide ühinemise või ühendamise küsimusi. See tuleb otsustada — ja võimalikult kiiresti.

Suuri muudatusi Euroopas

Kui sudeedi-sakslaste juht Konrad Henlein kevadel Karlsbadis peetud kõnes esitas Praha valitsusele oma kuulsad kaheksa nõudmist, siis ei võtnud Praha kogu asja veel kuigi tõsiselt. Sudeedi-sakslaste sõjakus paistis Tšehhoslovakkia juhtidele vaid väikese veenirena, nende riik ise aga tugeva tammina, millel pealegi veel on suuri ning vägevaid hoolitsejaid. Maksis siis kuigi palju tähele panna trummipõrinat sudeedi-sakslaste maakondades? Sakslastega võis ju kaubelda, aga nende suurustavat kaheksat punkti kogu liialdava autonoomianõudmisega tõsiselt võtta, see näis Prahale asjatuna. Keegi ei võinud aimata, et tühisest nirest saab õige pea metsik voolus, mis pühib minema peagu kõik Tšehhoslovakkia piirid. Keegi ei võinud oletada, et vägevad tammikaitsjad paisuvaid vooge püüavad taltsutada ainult sõnadega — teadagi asjatult.

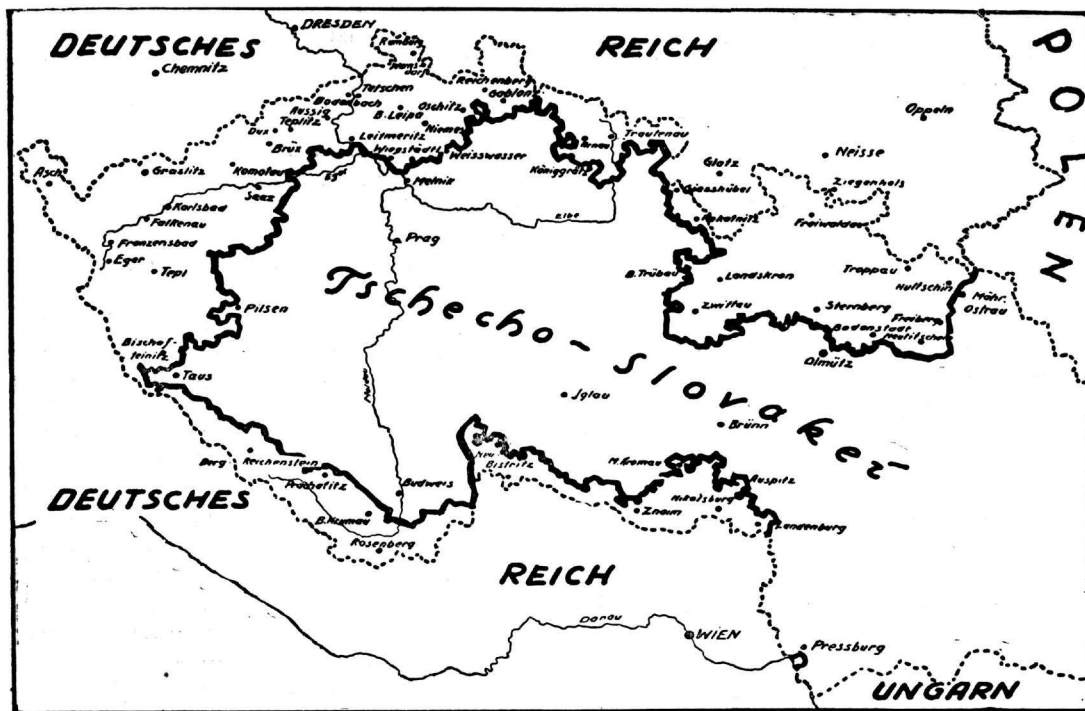
Tagantjärele on kerge tark olla. Nii võib mõelda ka Tšehhoslovakkia äsjane president E. Beneš, kui ta nüüd oma kõrgelt kohalt lahkununa asub Helveetiasse või läheb Ameerikasse loenguid pidama. Sest Tšehhoslovakkia tammide murdumisele aitas kaasa terve rida täiesti ettenägematuid asjaolusid.

Kõigepealt küll maksid end paari kuu jooksul Prahale kätte kõik ta paarikümne aasta jooksul sooritatud sisepoliitilised patud. Selgus seni osava valitsemistehnikaga ja ka kuluka propagandaga varjatud

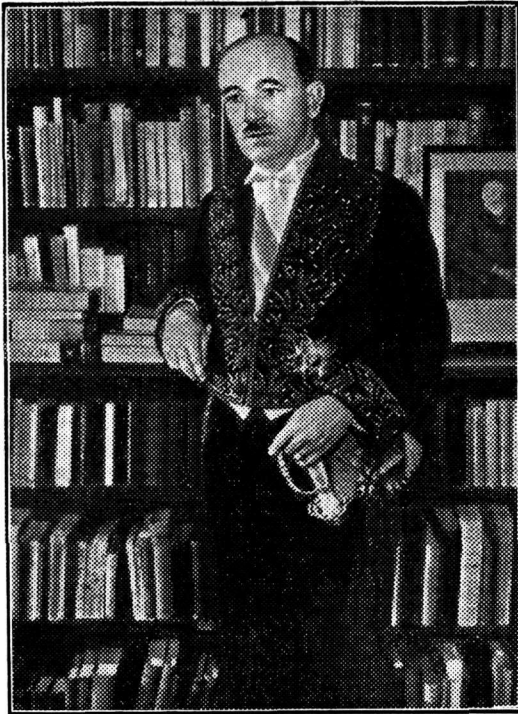
tõsiasi, et Praha oli omaenda riigis õigupoolest vähe-muses. Viit rahvust (peale tšehhide endi) valitseti Prahast — sakslasi, slovake, ungarlasi, ruteene, poolakaid — kuid ühegagi neist polnud Praha vaevaks võtnud vahekordi rahuldavalt korraldada. Teostamata oli isegi sõbralik koostöö tšehhide ja slovakkide vahel, kuigi riigi nimele vastavalt need mõlemad rahvused käsikäes pidid moodustama kogu keerulise organismi aluse. Mis ime siis, kui lord Runciman pärast olukorra põhjalikku uurimist Londonisse teatas, et tema arvates on võimatu kõiki Tšehhoslovakkia rahvusi panna vedama kooskõllaliselt ühist vankrit. Ja mis ime siis, et Londonis sellest äratundmisest tehti prakti-lisi järeldusi.

Inglismaa polnud ka õigupoolest mingite otseste sidemetega seotud Tšehhoslovakkia. Küll aga oli seda Prantsusmaa. Tšehhoslovakkia oli üks olulisimaid lü-lisid Prantsusmaa poolt pärast maailmasõda suure hoo-lega kultiveeritud ja arendatud liitude süsteemis. Sel-lasena oli Tšehhoslovakkia oma orientatsioonis ühe-külgse suunatud Prantsusmaa poole ning teisele väge-vale selles sõpruse ahelas — N. Liidule — oli ta nagu väljasirutatud käeks Euroopa südame suunas.

Samuti nagu Tšehhoslovakkia rasketel päevadel lagunes kildudeks sisemiselt, samuti haihtusid ka ta välised sõbrad tegelike olukordade survele. N. Liit ütles

Tšehhoslovakkia uued piirid. Punktirjoonega on märgitud Tšehhoslovakkia piirid, nagu nad olid maksvad Versailles' päevadest saadik kuni käesoleva aasta 1. oktoobrini. Sellest päevast peale kuni 10. oktoobrini okupeerisid Saksa väed Tšehhoslovakkia maa-ala kuni jämeda joonega tõmmatud piirini. Me näeme kui sopiliseks on muutunud uue Tšehhoslovakkia piir ja kui kitsaks Tšehhit ning Slovakkia ühendav vöönd. Pealinn Praha asub piirist umbes 50-ke kilomeetri kaugusel, s. o. umbes niisama kaugel kui Aegviidu Tallinnast

Eduard Beneš, lahkunud Tšehhoslovakkia president, on sündinud 1884. aastal. 1915. a. emigreerus ta Pariisi, kus ta Masaryki abilisena ja tšehhi rahvusnõukogu sekretärina tegi suurt propagandat iseseisva Tšehhi riigi loomise kasuks. Alates Tšehhoslovakkia riigi loomisest, oli Beneš kogu aja välisministriks kuni Masaryki erru minekuni, millal ta valiti vabastajapresidenti, nagu hüüti Masaryki, järeלטulijaks. 1921.—1922. aastal oli Beneš ka peaministriks.

küll, et ta täidab kõik oma kohustused Tšehhoslovakkia vastu, kui seda teeb ka Prantsusmaa; Prantsusmaa aga, kaaludes ööd ja päevad koos Inglismaaga asjaolusid, aitas ainult kaasa Praha heitluse lühendamisele.

Seemiselt lõhkihäristatuna alistus Praha üha rohkem voogude survele. Nõudmised kasvasid kiirenevas tempos. Karlsbadi kaheksa punkti paistsid varsti Prahale ainult mingi kauge unenäona. Sudeedi-saks-lased, kelle autonoomia oli juttu neis punktides, ei kuulu praegu enam üldse Tšehhoslovakkia alla. Koos nendega on vahepeal läinud poolakad, ning nende ridade kirjutamisel on minemas ka ungarlased. Pais-tab, et kolm järelejäänud venda — tšehhid, slovakid ja ruteenid — pärast kibedaid õpetuspäevi hakkavad sammuma käsikäes. Slovakid ja ruteenid on juba loo-nud oma autonoomsed valitsused, mida nad veel paar kuud tagasi koostasid ainult unistuses. Euroopa kes-kusse näib jäävat kolmikriik, kummaliste piiridega ja uue ülesehituse määratu töökoormaga.

28. septembril näis Euroopa seisvat möödapääs-matu sõja lävel. Sõjavägede häirekorda seadmine jat-kus kiiresti ja pidevalt. Saksamaa seisis üldmobilisat-siooni ees, sest Londonist ja Pariisist vilkuva lootuse-tulukese tõttu Praha oli valmis astuma mehisele vastu ükskõik missugusele löögile.

Sama päeva õhtul teatas Inglise peaminister Cham-berlain erutusest väriseval häälel alamkojale, et Saksa-maa juht on kutsunud teda veel kord Müncheni koos-Itaalia ja Prantsuse juhtivate meestega. Nelja suur-riigi konverents astus kokku. Rahuaktsiad tõusid usku-matu pöörde tõttu äärmise kiirusega; Praha viimised väljajaated kustusid.

Järgmisel ööl saavutasid neli suurriiki kokkuleppe Euroopa rahu päästmiseks. Kulude arve saadeti Prahale. Prahale oli valida nõustumise ja enesetapmise vahel. Praha nõustus Müncheni otsustega. Ja järgmisel hom-mikul marssisid esimesed Saksa väeosad üle Tšehho-slovakkia piiride, lilled püssitorudes.

Praha mäng oli läbi. Ta kaotas oma rahvastikust umbes 3,5 miljonit sakslast, umbes 200.000 poolakat, on kaotamas veel umbes 700.000 ungarlast. Ta kaotab suure maa-ala, olulisi ühendusteid, tähtsaid tööstusi. Inglise ajakirja „The Economist“ arvestuse järgi on Tšehhoslovakkia tööstuslikud kaotused sakslaste ja poo-lakate piirkonnas vähimalt järgmised:

	Tööliste arv	% üld-arvust
Kaevandused jne.	58.240	48,1
Klaas	39.226	61,8
Metallid	93.783	24,0
Kemikaalid	14.373	34,6
Tekstiil	190.660	52,1
Paber	17.273	41,8
Puusaadused	43.058	23,4
Muusikariistad	5.992	79,0
Mänguasjad	1.911	68,1
Toiduained	62.103	25,4
Riided ja jalanõud	70.943	24,2
Muud tööstused	164.959	27,6
Kokku	762.521	33,3

Nagu arvustikust selgub, läheb Tšehhoslovakkiale juba sakslaste ja poolakate maa-alade arvel kaotsi täpselt kolmandik tööstusist, rääkimata ungarlastega asustatud maa-alast. Ja Tšehhoslovakkia on suurelt osalt sõltuv just oma tööstusest.

Tõsi küll, Tšehhoslo-vakkiale on Londonist toetatud 30 miljonit naelsterlingit laenu, ning 10 miljonit (umbes 180 milj. krooni) on lubatud otsekohe kätte anda toe-tusena. See summa pole Londonile suur hind rahu eest, kui arvestada, et maailmasõja lõpupoole iga üksiku päeva kulud ületasid 7 miljonit naela (umbes 126 miljonit krooni). Kuid Tšehhoslovak-kial on sellest võimalik täita ainult kõige olulise-maid „auke“, sedagi õige piiratud ulatuses. Sest

Kindral Syrový, uus Tšehhoslovakkia pea- ja välisminister

Mehed, kes otsustasid Tšehhoslovakkia saatuse. Vasakult: Saksa riigipea Hitler, Prantsuse peaminister Daladier, Itaalia juht Mussolini, Briti peaminister Chamberlain

vääringu väärtuse hoidmine, riigimajanduse ümberkorraldus, uute ühenduste loomine, terve riigikaitse aparatuuri ümberseadmine jne., see nõuab miljoneid miljone järele, ning pealegi kiiresti.

Uhe poole suurimaks kaotuseks ja teise suurimaks võiduks kujunes kahtlemata Euroopa strateegiliste piiride väga oluline nihkumine. Tšehhi kindlustuste võõnd oma olulises osas langes koos Sudeedimaaga sakslaste kätte. Uue sellase võõndi püstitamine võib vaevalt tulla kõne alla. Esiteks on uue Tšehhoslovakkia piirid ebamääraselt sopilised, teiseks puudub looduslik alus kindlustuste võõndi jaoks, kolmandaks aga on uus Tšehhoslovakkia nii tihedasti kiilutud suure naabri maa-alade vahele ning Tšehhit ja Slovakkia ühendav kael on jäänud nii peenikeseks, et tõsisest kaitsesest ohu korral võib vaevalt kõnet olla.

Tšehhoslovakkia strateegiline väärtus Euroopa tasakaalu süsteemis hahitus seega peagu üleöö. Saksa maale sai võimalikuks tõmmata välja see „ähvardav okas“ (nagu sakslased nimetasid Tšehhoslovakkia) oma kehast, suurendades seega väga oluliselt oma julgeolekut. Pole ka ime, antud olukorras, kui uus Tšehhoslovakkia — nagu ta senised sõbradki — hakkab arvestama tõsiasjadega ning lähenema kõigepealt oma mõjukatele naabritele. Alged selleks ongi juba olemas.

Lisaks Austriale on siis langenud teine kants Saksa huvide kaldumise teel Kagu-Euroopasse. Edasi jätkub relvadeta võitlus Kagu-Euroopa pärast ning selle kestes me võime saada tunnistajaiks nii mõnele uuele faasile.

Tšehhoslovakkia pähkli katkihammustamisel tasan dati teed suurriikide koostööle. Missuguseks see kujuneb ja milliseks arenevad frondid lõplikult, seda on praeguste tunnuste järgi veel raske piiritleda. Vahepeal on asunud kallale Hispaania küsimusele, ning Itaalia lähenemisest Inglismaale ja Prantsusmaale püütakse nii mõndki välja lugeda. Järjest uuesti langeb sõnu asumaade ning toorainete probleemi kiire lahendamise vajaduse rõhutamiseks. Võib arvata, et sündmused ei jää peatuma Tšehhoslovakkias, kuigi me lähemal ajal enam sellast ränka sõjaähvarduse pünevust tunda ei tarvitse.

Need sõjaähvarduse päevad olid kibedad kõigile, eriti aga suurtele demokraatiatele Euroopas. Sellest

tahetakse aga kindlasti võtta õppust. Inglise peaminister oli sunnitud rõhutama, et relvade nõrkus tänapäeval tähendab ka diplomaatia nõrkust, ning tegema sellest järelduse: Inglismaa valmisoleku süvendamine läheb edasi täie hooga, kõik seni ilmsiks tulnud puudused riigikaitse alal tuleb kõrvaldada kiiresti ning süsteemikindlalt.

Prantsuse kindral Dufiex kinnitab („Le Figaro“, 4. okt.), et Prantsusmaal tuleb oma armee sootuks ümber korraldada. Ta näitab ka, kuidas tema arvates seda teha. Lisab aga: „Kuid kõik see on suurema tähtsusega — ka siis, kui see on teostatud laialtulatult — juhul, kui rahvas, keda see armee kaitseb, pole hingestatud kõigis ühiskonna kihtides kõrgest isamaalises vaimust ja kui see rahvas kõigis rahvusliku tegevuse harudes pole haaratud puhtast südame-tunnistusest ja kindlast tahtest, mis oleks alati suunatud edule kvaliteedi ja kvantiteedi suhtes. Ja kui noorsool kõigis kooles ei ole õpetajaid, kes oskaksid neile kõigi muude tarviliste teadmiste kõrval sisendada ka kuuma ja veendunud isamaa-armastust ühes ihaga kaasa aidata isamaa arengule ja suurusele ükskõik missuguste ohvrite hinnaga.“

Peaksime lugema tähelepanelikult neid prantsuse kindrali sõnu. Sest õppetund on jagatud ka meile. Genfis kultiveeritud idealism on pidanud andma käest oma positsioonid, loovutades need alasti tegelikkusele. Selle tegelikkusega meil tuleb arvestada.

Ja mida see nõuab? Ta nõuab meilt kahtlemata meie erapooletu seisukoha süvendamist riikide peres, piinlikku eemalehoidumist kõigist konfliktivõimalusist ning tülikoldeist, sõbralike suhete kultiveerimist oma väliste naabritega. Kuid sellest üksi on vähe. Tegelikult nõuab meilt tingimusteta valmisolekut endakaitseks ning selle kaitse arendamist kõikide meil käepärast olevate vahenditega. Relv üksi ei tähista kaitse tugevust. Relvale peab seltsima ka vastav vaim ning vastav majanduslik koristus. Kaitseliit on võtnud oma ülesandeks kanda laiadesse massidesse relvad, aga ka endakaitse, iseseisvuse ja vabaduse vaimu. Selles töös ei tohi olla seisatamist, seda nõuavad reaalsused.

Ning — nagu nägime — reaalsused on praeguse silmapilgu ainsad käskijad.

Henno Rahamägi.

Sammume juhitava demokraatia radadel

Erapooletu riigina Eesti säilitab ja kaitseb oma iseseisvust

Isamaaliidu keskkomitee täiskogu erakordne koosolek peeti Tallinnas teisipäeval, 10. okt. 1938, Kaubandus-tööstuskoja saalis, millest võttis osa peale Isamaaliidu keskjuhatuse liikmete, keskkomitee täiskogu liikmete ja maa- ja linnakomiteede juhatuste liikmete rohkesti aukülalisi, eesotsas Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri, Peaminister K. Eenpalu, Vabariigi Valitsuse liikmete ja teistega. Koosolekut juhatas Isamaaliidu keskjuhatuse esimees prof. J. Uluots.

Esimesena sai sõna välisminister K. Selter, kes ütles järgmist:

„Ma tahaksin juba ette tähendada, et oma kõnes ma pean väliseks puudutada ka neid küsimusi, mida kindral Laidoner oleks oma kõnes puudutanud, nimelt küsimusi, mis puutuvad Eesti riigikaitsele.“

Kui me praegu kõneleme välispoliitilisest olukorrast ja oma riigikaitse vajadustest, siis võib mõni küsida, et kas see on aktuaalne. Teame, et hiljuti leiti ühele konfliktile, mis ähvardas viia maailmasõjani, lahendus. Selle lahenduse mulje on niivõrd tugev, et esimestel päevadel anduti lootusele — nüüd on kõik rasked küsimused kõrvaldatud ja Euroopas hakkab valitsema alatine rahuaeg.

Kes on jälginud ajakirjandust, on võinud tähele panna, et esialgne üleliigne optimism on haihtumas. Osutatakse sellele, et Tšehhoslovakkia küsimusega ei ole kaugeltki kõik Euroopa ja maailma tülivõimalused lahendatud, ja on isegi karta, et sellaste kriiside tekkimine võib korduda. Tahame loota, et ka uued tülid, kui need tekivad, lahendatakse rahulisel teel. Kuid me peame olema niisugusteks kriisideks ette valmistatud niihästi moraalselt kui ka materiaalselt.

Eesti peab hoolitsema, et ta jääks kõrvale tekkivate konfliktide korral. See tingib kõigepealt juriidilisi eeldusi. Erapooletul riigil peab olema rahvusvahelises õiguses niisugune seisukord, et ta ei oleks kohustatud tülist osa võtma.

Eesti seisukord on rahvusvahelise õiguse poolest säärane, et Eesti ei ole kohustatud osa võtma relvastatud konfliktidest, mis teistesse riikidesse võivad puutuda, välja arvatud juhtum, kui meie lõunanaabrile, Lätile, kallale tungitakse kolmanda riigi poolt. Teame, et kallaletung Lätile võib tähendada ka kallaletungi Eestile, teame, et Läti on samasuguse kohustusega meie vastu seotud. Nii et see erand on tingitud meie enda riigikaitse vajadusest. Mingisuguseid muid juriidilisi kohustusi segada end teiste riikide tüllises meil ei ole. Seisukorrast, mis Rahvasteliidu pakti alusel võis meid sunduslikult kaasa tõmmata relvastatud kokkupõrkeisse teiste riikide vahel, oleme end tagasi tõmmanud.

Me näeme, et sellega on rahvusvahelise õiguse seisukohast loodud eeldused, et Eesti võib relvastatud kokkupõrgete puhul jääda kõrvale. Nüüd Vabariigi Valitsus on neil päevil pidanud vajaliseks esitada parlamendile erapooletuse seaduse.

Erapooletus on mitte ainult juriidiline instituut, vaid ka harjumus. Ta on seda kindlam, mida tuttavam ta on.

Mul on võimalus kinnitada, et mõte, et Eesti jääb teiste riikide vahelistes tüldes erapooletuks, on ikka rohkem levinud ja leidmas poolehoidu. Ja mitte ainult väikeriikides. Ka mujal lööb see mõte läbi, ja kuigi see pole veel läbi tunginud, usume siiski kindlasti, et see pääseb maksvusele.

Erapooletus, kui see on kaitsetu või n.-ü. relvastamatu, on tihti hädaohutikum kui kuulumine kusagile liitu. Ta võib

moodustada suurema meelituse kallaletungiks, kui see oleks sel juhtumil, kui väike riik kuuluks mingisugusesse liitu.

Erapooletus leiab kindlalt austamist juhtumil, kui riik on valmis teda kaitsma. Ajaloost võime leida näiteid, et riigid, kes on rajanud oma lootused ainult juriidilisele alusele, on häda ajal olnud pettunud, ja et riigid, kes on oma piire kaitsnud relvadega, on toiminud targemini. Belgia erapooletus on eriti nüüd leidnud tunnustamist seepärast, et Belgia oli 1914. a. valmis kuni viimse meheni kaitsma oma tolleaegset erapooletust. Ka meie erapooletust tunnustatakse siis, kui selle taga seisab relv. Seepärast, kõneldes erapooletusest, peab kõnelema riigikaitse vajadusest.

Meie riigikaitse vajaduse üks ülesanne on relvastuse täiendamine. Meie relvastust on pärast Vabadussõda täiendatud, ainult kriisiaastail see toimus aeglaselt. Alates 1934. a. on meie kõigi poolt lugupeetud Vabadussõja kangelase Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Laidoneri juhtimisel meie relvastust täiendatud pidevalt ja suure eduga. (Kiiduavaldused.) Käesoleva aasta algul võttis Vabariigi Valitsus vastu ja President pani maksma dekreedina seaduse, mis näeb ette riigikaitse otstarbeks erakordse krediidi selleks, et täiendada lähema nelja aasta jooksul erakordselt meie relvastust. Kui meil see programm täidetaks, on Eestis sõjavägi moodsate relvadega varustatud. Valitsus loodab, et sellest krediidist, mis selles seaduses ette nähtud, jatkub selleks, et Eesti sõjaväge küllaldaselt relvastada. Kui aga sellest krediidist ei peaks jatkuma, on selge, et me ei saa tagasi pörgata uutest ohvritest. Vajaduse korral peab leidma uusi summasid selleks, et relvastust veelgi suurendada.

Järgmine ülesanne riigikaitse alal on elanikkonna ja sõjaväe üldise varustamise küsimus. Selleks, et riiki ja sisemist korda alal hoida, on tarvis, et riigi tootmisaparaat suudaks elanikke ja sõjaväge küllaldaselt varustada.

Alates 1936. a. on Vabariigi Valitsus hakanud vähehaaval koguma tagavarasid teatud toorainest ja kaupadest selleks, et kui kaubateedel peaksid tekkima raskused, võiksime olla alati teatud kaupadega varustatud. Nüüd on neid tagavarasid täiendatud. Käesoleva aasta sügisel, kui mõned riigid olid keelanud teatud toorainete ja kaupade ekspordi oma maalt, tekitas mõnede kaupade saamine mõnede riikidele raskusi. Meil, Eestis, sellaseid raskusi pole olnud. Oli ainult üksikuid juhtumeid, kus mõnesuguse kauba järele tekkis äkki nõudmine. Need olid vaid üksikud nähtused ja igal juhul inimeste nõuded rahuldati, nii et kusagil ei tekkinud raskusi. Sellest võib järeldada, et elanikkonna varustamise korraldus on õigel teel ja et see on rahuldavalt läbi teinud väikese proovi. See varustuse korraldus on rahvale mõjunud rahustavalt. Me peame seda ülesannet intensiivselt jätkama. Kuid ühtlasi teame, et me pole suuteline muretsema nii suuri tagavarasid, mis võiksid aastateks vastu pidada. Selleks on tarvis meie tööstust ja muid tootmisalasid ette valmistada. See ülesanne on käsil ja me loodame, et võime juba varsti selle ülesande realiseerimisest parlamendile ette kanda.

Riigikaitse vajadusi võib rahuldavalt täita ainult sel juhtumil, kui rahva tootmisaparaat on korras. Riigikaitse alus seisab selles, et rahvas teeb tööd. Riigikaitse eeldab rahva igapäevaste tarviduste rahuldamist. Ülejäkäidest, mis rahval peale ta igapäevase tarviduse rahuldamise kogunevad, muretsetakse ka riigikaitse vahendeid. Viimaste aastate jooksul suutsime riigikaitsele üha suuremat tähelepanu pöörada

põhjusel, et rahvuslik toodang on annud aina suuremaid tagajärgi. Oma riigikaitse ülesandeid suudame täita sel juhtumil, kui rahva töö on edaspidigi niisama intensiivne. Põllumees põllul ja iga töömehes oma töö juures on eelkõige need, kes töötavad Eesti riigi kindlustamiseks ja riigikaitse ettevalmistamiseks.

Viimases Euroopa poliitilises kriisis nägime, et tüli puhul ei ole ainult tähtis, kuivõrd hästi on riik relvastatud, vaid ka see, kuivõrd õigesti on korraldatud riigi välissuhted, ja teiseks, kuivõrd kõrgel seisab selle rahva sõjaline moraal. Sellest võtame õppust. Teine selle kriisi õpetus oli, et iga suurema poliitilise kriisi puhul omab rahva distsipliinitunne väga suure tähtsuse. Kogemused, mis meil sel ajal olemas, annavad meile õiguse kinnitada, et rahva distsipliinitunne Eestis on kõrge, et see on kõrgem kui paljudes teistes Euroopa riikides. Võime ütelda, viimastel kriisipäevadel Eesti näitas suurimat rahulikkust ja distsipliinitunnet. Me ei kahtle selles, et see enesekindlus ja endavalitsemine, mis Eesti rahvale on omanud, aitavad Eesti üle igast raskusest.

Eesti rahva sõjaline vaim on kõrge. Seda teame ise ja seda kinnitavad ka teised rahvad. Paar nädalat tagasi oli mul juhus kuulda ühe võõra riigi juhtiva tegelase arvamist, kes Vabadussõja ajast tunneb nii Eesti sõjaväge kui ka mitme teise riigi kaitsejõudusid. Ta väitis, et ta on näinud küll paljude riikide sõjavägesid, kuid ta isklikult arvab, et Eesti sõjamees kuulub parimate hulka, keda ta on näinud. (Kiiduavaldused.) Sellele tunnustusele võime olla uhked. Sellele kõrgele võitlusmoraalile ja valmisolekule — kaitsta oma maad — rajaneb tähtsaim osa meie riigi julgeolekust. Kui Napoleon Bonaparte'ile lauldi marseljeesi, siis ta öelnud, et see laul on niisama palju väärt kui tuhat kahurit. Sellega ta ütles, et sõjaline vaimustus, mille see laul esile kutsus, on niisama palju väärt kui relv. Eesti kaitseväl oli Vabadussõja ajal nii palju sõjalist vaimu, et võime ütelda — meil olid need tuhat kahurit. Oleme kindlad, et kui meil tuleks uuesti astuda välja oma riigi eest, siis meil jällegi leiduvad need Napoleoni poolt soovitud tuhat kahurit." (Kiiduavaldused.)

Järgnes peaminister K. E. Enpala kõne, millest toome mõned väljavõtted:

„Täna me oleme siin järjekordselt koos, et sügise algul, mil algab talvine tööaeg poliitilises juhtimises, ütelda vastastikkü, kuidas me kujutame endile oma riigivalitsemise edaspidist käiku. Meie teame, et niihästi oma ühisest kui ka oma juhtide tahtest oleme jäänud demokraatliku valitsemisviisi juure. Veel enam — me oleme omaks võtnud parlamentliku valitsemisviisi. Ja nüüd kõik, kes meie selleks oleme teinud tööd, küsime, kas meie saavutused, mis nüüd on ellu rakendumas, ei ole vastolus meid juhtinud senise ideestikuga.

Aga enne kui ma lähen küsimuse tuuma juure, tuletaksin meele seda, mida oleme läbi elanud ja millest oleme olnud juhitud. 12. märtsi 1934. a. pööre oli meie riigivalitsemise käigus tõesti murrang. Paljud ei tahtnud seda alguses tunnistada ja võtsid tolleaegset sündmust kui tagasipöörmist kõige selle juure, mis oli enne 12. märtsi. Paljud ütlesid, et need kaks meest, kes panid toime 12. märtsi pöörde, on päästnud riikliku korra, nagu see oli enne. Ja arvati, et pärast pööret tuleb tagasikäik vana juure, sest meie juhid lausuvad, et nad tahavad rahvale tagasi anda tema võimu, et nad tahavad päästa meie demokraatlikku, veel rohkem, parlamentlikku korda. Kuid tollekordne Riigivanem ütles sõnakindlalt, et endised ajad ei tule enam kunagi tagasi. (Kiiduavaldused.) Aga nüüd, kus me oleme oma rahvale uuesti võidelnud parlamendi, kus me oleme ametisse seadnud Presidendi, kus parlamendil juba lähemal päevil algab sügav töö, kas me nüüd, nagu ütlesin, ei satu teatud vastoludesse ja kas meie tollekordse Riigivanema ütlus, et tagasikäiku ei tule, vanad ajad ei kordu, kas me ei pea tollekordset ütlemist võtma revisjoni alla. Kui 12. märtsi sündmust võtta pöörde, siis ei tule seda mitte nii kujutleda, nagu oleks tol korral sündinud ainult valitsuse vahetus, vaid 12. märtsi pööret peame võtma nii, et tol korral toimus ka sügav ideestiku muudatus, pööre ideestikust, ja tänu sellele pööre ka valitsemise viisides ja valitsemise meetodites. Meie ise, austatud liidutegelased ja teised, kes täna siin on

koos, oleme võtnud osa 12. märtsile järgnenud ajajärgu ideestiku kujundamisest ja levitamisest ja seepärast teame väga hästi, milles seisab 12. märtsi pöördele kujunenud ideestik. Kui palju oleme murdnud, arvates tollest ajast tänase päevani, meie avaliku arvamise vana sisustust. Kui palju võrreldes tollega, mis oli enne 12. märtsi, oleme kaotanud rahva keskelt vastolusid ja vihavõitlust. Rahva ühtluse kandjad meie inimestesse ja mõtlemisse oleme meie olnud. Me oleme olnud näitajad ja tõendajad, et rahva elus solidaarsuse ehitamine on väärtus, ja et vastand sellele on, mis lõhub rahva elu.

Nõnda ühtluse ja ühiselu solidaarsuse apostlitena oleme jõudnud tulemusteni, millise töö tunnustajaiks oleme praegu. (Kiiduavaldused.)

Aga veel rohkem oleme nende aastate kestes teinud tööd, et tõsta kõrgele Eesti vaimuse iseseisvust. Mis see tähendab? See tähendab seda, et oleme hüüdnud niihästi oma vaimuinimeste kui ka oma tööinimeste poole, et ühendage oma hinged Eestiga, oleme hüüdnud kõigi nende poole — ühendage oma püüded oma ajaloo, aga mitte võõraste ajaloo, ühendage oma püüded meie esivanematega, nende kannatustega, muredega ja rõõmudega. Oleme hüüdnud kõigi poole, et meie ei ole olnud ühepäeva rahvas, vaid oleme juba vana rahvas, kelle järglasena meie praegune, tänapäeva, põlv töötab ja peab võitlust elu ja surma peale. (Kiiduavaldused.) Ja kui me nüüd täna siin küsime eneste keskel, kas see töö, mis on tuginenud ühtluse ja ühiselu solidaarsuse püüdele, kas see töö on annud tagajärgi või ei ole, siis peame küll kõik ütleva, et **Eesti on vahepeal muutunud teiseks**, hoolimata sellest, et väga paljud meie rahva keskel ei ole seda tahtnud ega uskunud. Aga kui see kõik nüüd pärast 12. märtsi 1934. a. on toimunud nii meie vaimseis kui ka meie majanduslikes ettevõtmistes ja samuti meie tööliskonna elus, oleme ometi sunnitud siinkohal küsima — aga kuidas nüüd edasi? Meie teame, et tavaliselt kujutletakse parlamentlikku korda kui kihtide, klassivõitluse ja vastolude korda. Teame, et parlamentlikku korda kujutatakse vana mustri ja vana klassikalise süsteemi kohaselt, kujutatakse nii, et selles peab käima kõikide võitlus kõikide vastu. Ja seepärast oleme sunnitud ja õigustatud küsima, kuidas tuleb astuda meil samme edasi.

Kui me tahaksime sellele leida vastust, siis juba eeltoena peaksime võtma teadmiseks, et elu nii, nagu ta oma käigus ja ehituses on minemas, et tee harilikult mitte tagasi, vaid edasikäike. Peame võtma teadmiseks et elu areng tema faasides ei kordu iialgi, vaid ka need, mis välispidi ja näiliselt tunduvad korduvatena, ei ole kunagi mitte need-samad, mis olid varem. Kui meil mõnedes küsimustes ei ole veel selgust, siis peame jatkama otsingut selleks, et meie areng sünniks otsejoones ja et see ei sisaldaks endas lünki. See oleks üldiseks aluseks tolele, mida ma tahaksin avaldada.

Oma senises ideestikus võiks meie vahel valitseda selgus. Oleme peaarõhu asetanud rahvale. Teame, kuidas meie haritlaskonnas viimastel aegadel on tekkinud vaidlused selle üle kumb süsteem on õigem, kas see, kui esijoonel seistetakse rahvas, või see süsteem, kui esikohale tõstetakse isik. Teame, kuidas need mõlemad arusaamised võitlevad teineteisega. Siin selgust muretsema on olulise tähtsusega.

Me leiame tarku, kes arvavad, et isik on maailma naba ja et kõik muu on ainult selleks, et teenida isikut. Me leiame mõtlejaid, kes arvavad, et ka riik on asutatud selleks, et teenida isikut, ja et ka rahvas on selleks, et teenida ainult isikut. Järelikult — üksik isik on kõigi püüete keskus. Aga kui me vaatleksime elu ta realiteetide poolest, siis näeme, et selles õpetuses on suuri eksitusi, mille tagajärks on osutunud, et isikukultusele ja autonoomiale rajatud valitsemis-süsteemid on kokku varisenud. Oleme viimaseist aastakümneist seda näinud oma silmaga. Oleme õpetanud oma ideestikust, et elu ei või ehitada nõnda, et isik ei pea teenima oma rahvast, vaid, ümberpöörult, rahvas peaks teenima isikut. (Kiiduavaldused.)

Aga siis küsime, kes teenib siis rahvast tema väärtuses ja olemises ja kas arvatakse, et rahvas korraldub iseenesest. Minu tunde järgi küll iga isik on kõigepealt maailma kutsutud ja loodud selleks, et ta kogu oma eraelu kui ka avaliku tegevusega teeniks oma rahvast.

Selles on elu sügav mõte, selles peame elu ehitama rahva-solidaarsuses ja ühtluses. Rahval on esijooneline koht, kuna isikul ta tegevuses on teisejooneline koht. See tähendab, et isikut ta tegevuse lauses tuleb rahva huvides pidurdada ja piirata, s. t. et isikut ta vabadusetungides ja isegi otsinguis tuleb piirata selleks, et ühisele kasvaks ja kosuks, et rahvas oleks kõva, kindel ja tugev, et tal oleks ühist vaimu ja ühiseid eesmärke. (Kiiduavaldused.)

Oma edaspidises kõnes Peaminister K. Eenpalu valgustas küsimust, mida me peame kujutlema sõna all — rahvas. Ta märkis, et rahvas, nii nagu ta esineb, samuti ka eesti rahvas oma iseseisvate tunnete ja eesmärkidega, on oma iseseisvate taotlustega loomukeha, veel enam, ta on elav keha, kes tahab enese eest lõpuni võidelda ning end karastada ja kosutada oma võitlusis. Edasi märkis Peaminister, et ei ole kujutletav, et riigikeha, valitsemisaparaaat, võimukeha oleks loodud muudel korraldamise alustel kui seda on rahvakeha. Aga parlamentliku elu ja liberalistliku demokraatia tegeledes kujutavad endile riigikeha kui võitluse keha, nad kujutlevad riigikeha parteilise organisatsioonina ega oska seda teisiti kujutledagi, kui et see peab olema üks sisevõitlusele rakendatud keha, tähendab — rakendatud nendele printsiipidele, mis ei või olla ühe edasijõudva organisatsiooni alusteks.

Seepärast liberalistlikul ajal rahvakeha ja riigikeha vahel valitseski alaline dualism. Kas oli kunagi ühtlust rahva- ja riigikeha vahel? Kas nägime vanal parlamentlikul ajal, et rahu ja ühine edasipüüdlikkus olid valitsemas rahva- ja riigikeha vahel? Mitte kunagi, vaid — vastupidi — me mäletame kõik väga selgesti oma parlamentlikust ajast, kus rahvast ässitati üles selleks, et ta oleks võitlusvalmis riigi valitseva keha vastu. Ja missugused paradoksid seal esile tulid! Täna näiteks kujundati valitsus eesotsas oma riigipeaga, homme algas võitlus sama valitsuse vastu. Mispärast? Seepärast, et **ühes korralikus liberalistlikus koolis peab alati võitlema oma võimu vastu!** Ühes sellega liberalistlikus koolis peab ju alati iga autonoomne isik kõigepealt päästma oma autonoomiat, ja kuidas sa seda päästad, kui sa selle kõige kõrgema autonoomia, riigi ja valitsuse, vastu ei võitle. (Kiiduavaldused.)

Peaminister ütles, et demokraatlik ja samuti ka parlamentlik süsteem peab olema juhitav süsteem. See süsteem ei pea olema rajatud aga meil varemalt maksvuselt olnud parteide süsteemile, mis oli täis parteide omavahelisi võitlusi. Parteide võistluse ideestik on tihti olnud laiaast maailmast importeeritud vaimuartikliks. „Seepärast,“ jatkab kõneleja, „küll on hea, et tänu 12. märtsi pöördele oleme vabanenud neist importartikleist ja oleme võinud rahu tunda, et meie kohta ei ole võinud keegi öelda, mis värvi sa maailma võitluste ulatuses oled. Minu arvates parteid, kui need kunagi meil peaksid kujunema, peaksid end oma ideoloogiliste kallakutega istutama Eesti rahva kehha, tema ajaloos, eesmärkide ja suundade külge. Siis on nad Eesti parteid.“

Mis nad siis seni olid? Üksikud neist võisid tunda end oma isamaa eesmärkide teenimisel, aga enamik neist oma päritolus rändas küll mööda Venemaa, Saksamaa ja Prantsusmaa allikaid. Nüüd, kus need maad on nii mõnelegi neist oma maa saadusena kriipsu peale tõmmanud ja neid emigrantidena sündinud mööda maailma rändamisele, kas peame siis meie neid maalt väljaetud emigrante vaimuartiklite näol endi juures hoos hoidma, et teiste maade väljaheitide enese turjal seedida, neid, mil ei ole ühendust meie ideestiku pinnaga, vaid mis on kasvanud muude maade laialdel nurmedel.“

Edasi loendas Peaminister neid võitlusi, mis meil oma elu korraldamiseks lähemal ajal tuleb pidada. Need on: 1) võitlus oma vaimse iseseisvuse eest; 2) võitlus oma võimu iseseisvuse eest, võitlus Eesti riigi eest; 3) omavalitsus ja seltskondlik vabategevus; 4) Eesti rahvastiku küsimus; 5) meie töö ja leiva probleem, samuti ka peavari ja korrastus; 6) ehituse, kooli, kasvatuse, ajakirjanduse, teatri ja muu vaimuala küsimused.

Oma hooga kõne lõpetas Peaminister järgmiselt: „Austatud kuulajad, lubage mul teha kokkuvõtet. Ma nimetasin, et riigipoliitilisel alal tuleb meie riigiehitust ellu

rakendada nii, et süvenevas parlamentlikus korras jõuaksime juhitava demokraatia alustele ja et juhitav demokraatia oleks seatud samadel organisatsiooni põhimõtetel nagu võtsime seda õigeks rahvakeha korraldamise juures. Rahva ühtluse ja ühiselulise solidariteedi ideestik peab imbutama läbi kõik meie elu organisatoorsed küljed ja sama peab toimuma ka riigivõimu ehituses. Meid on ees ootamas, nagu nägime, suured ülesanded, mis väärivad eluvõitlust, ja sellesse on kutsutud kõik. Selles töös ei või olla opositsionääri ega koalitsionääri, selles töös on rakendatud kõik. Ja teie, isamaaliitlased, ühes muu rahva juhtiva osaga, teil on täita selles töös tähtis ülesanne. Teie peate olema rahva keskel peaaüks, juhtijaks ja mõtete levitajaks kõige selle üle, mis meie oleme teinud, mis me teeme ja mis meie ülesannete võitluses seisab alles veel ees. Meie mõttevool on tulnud võitjaks ja võitu peame me kandma täie vastutusega, kuid seejuures ka täie ühtehoidmisega eeloleva viie aastase jooksul. Kui meilt ühes rahvaga oodatakse tööd, siis on meie õigus ka nõuda, et kõik teistimõtlejad meie tööle tõkkeid ette ei veeretaks ja seda alla ei kisuks. Meil on õigus nõuda, et meil lastaks kanda oma ülesannet. Soovin teile õnne.“ (Kiiduavaldused.)

Peaminister Kaarel Eenpalu järele astus kõnetooli Riigivolikogu esimees prof. J. Uluots, kes kõneles sihtidest ja joontest meie riikliku laeva juhtimisel ja rahvusliku elu korraldamisel. See oli väga huvitav ideoloogiline arutlus Eesti poliitilisest suunast, kuid kahjuks ei saa me selle kõne täielikumad kokkuvõtet ruumi puudusel enam ära tuua, kuna oleme annud niigi ruumi juba kahe eelmise kõne võrdlemisi täielikkudele kokkuvõtetele. Märgime vaid niipalju, et prof. J. Uluotsa väljenduste kohaselt peaks meie riiklik kujund olema kooskõlas oma maa ja rahva kutsumusega ja et sellest vaatepunktist peaks olema endastmõistetv, et vastavas riigis oleks ja peaks olema teatav autoritaarsus. „Ei ole mõeldav ükski riigivõim,“ ütles prof. J. Uluots, „olgu see nii demokraatlik kui tahes, et ta ei jõuaks ega saaks mingisuguseid käske anda.“

1898

40

1938

Firma 40 aasta äritegevuse juubeli puhul avaldame tänu lugupeetavale ostjaskonnale meie osutatud poolehoiu eest. Meie ladude rikkalik valik rahuldab ka nõudlikema ostja. Juubeli puhul eriti odavad hinnad.

Fma H. MARKOVITSCH

KULLA- JA KELLASEPAÄRI

VIRU TÄN. 15.

Riigikogu alustas tööd

Teisipäeval, 11. oktoobril, algas meie parlamendi sügise istungjärk Riigikogu üldkoosolekuga. Üldkoosoleku avamisel pidas Riigivolikogu esimees prof. J. Uluots sissejuhatava kõne, kus ta ütles pärast sissejuhatavat tervitust järgmist:

„Hiljuti tekkis kogu Euroopa kohal raske pilvitus, mis oleks võinud kergesti kujundada ka meie töö teissuguseks kui ta praegu on. Vaatamata sellele, et pilvitus on möödunud, ei ole siiski rahunemine kaugelki saabunud. Meie oleme praegu rahvastevahelises elus arengute ja muudatuste ajastul. Niisuguses olustikus tuleb meil nüüd oma tööd alata ja seda edaspidi korraldada.

Meie kevadine töö toimus peamiselt selles suunas, et püüdsime põhiseaduses ettenähtud kõrgemaid riigi ametikohti täita, ühtlasi ka oma sisemist elu hädapäraselt korraldada. Samuti astusime meie kevadel samme, et kogu meie riigi seesmisel võimalikult ära unustataks kõik see, mis varem on olnud, ning uuel alusel ja uues õhkkonnas tegevusaasta seadusandlikus töös ei saanud meie kuigi palju veel edasi minna. Eelolev ja järgnev istungjärk on õieti esimene tööaasta uue põhiseaduse alusel tegutseva rahvaesinduse töös. See tööaasta nõuab, et meie saaksime oma seesmist korda lõplikult kindlaks määrata uue kodukorra alusel, mille väljatöötamiseks on juba pikemat aega samme astunud.

Kodukorra väljatöötamine on kahtlemata ainult meie sisemise elu korraldamise küsimus. Hoopis üldisemad ja suuremad ülesanded seisavad meil ees: meil tuleb kogu seadusandlikku tööd korraldada ja täita ülesandeid, mis põhiseadus meile peale paneb. Samal ajal kuulub meile kontrolli ülesanne riigiehu suhtes. Nende ülesannete, iseäranis seadusandluse täitmise ülesannete, suhtes tuleb kindlasti arvestada kaht tõsiasja. Üks on see, et meil ei ole võimalust, nagu varem riigikogus, kogu aasta või ligikaudu aasta töötada. Meie aeg on piiratud ainult 6 kuuga. Teiselt poolt on käesoleval korral meil tegemist kahe seadusandliku asutusega — kahe kojaga. Kõik see toob endaga kaasa, et meie peame püüdma oma töös võimalikult kiiresti talitada. See ei pea aga mingil kombel seda tähendama, et me oma töö sooritame pealiskaudselt või vähe läbimõeldult.

Teiselt poolt meil tuleb vahet teha sisuliste ja tehniliste seadusandluse küsimuste vahel.

Mis puutub tehnilise seadusandluse küsimusse, siis parlament ei peaks ennast liigselt selle ülesandega koormama. Parlamendi käsutuses seaduste tehniliseks väljatöötamiseks ei ole tarvilisel määral organeid, kui seda on suurel määral olemas teistes asutustes. Meie ülesanne peab seisma rohkem selles, et seaduste sisulise külje võimalikult hästi mitmekülgelt läbi arutaksime ning kaaluksime. Kui selles asjas oma ülesandeid hästi täidame, siis minu arvates oleme oma peamise ülesande seadusandluse alal täitnud.

Mis puutub aga seadusandluse enesesse, siis eriti ajal pärast maailmasõda on seadusandluse töö igal pool kasvanud, ja seda mitte ainult nendes maades, kus varem või hiljem on seesmised murrangud toimunud, ja mitte ainult nendes riikides, mis hiljuti ellu on kerkinud, vaid ka nendes maades ja riikides, kus ei ole seesmisi murranguid olnud, vaid kus riigid juba sajad aastad on kestnud, — igal pool märkame seadusandluse haruldast tõusu.

See asjaolu seab kogu maailma parlamentidele küsimuse, kuidas suudab parlament oma ülesandega toime tulla.

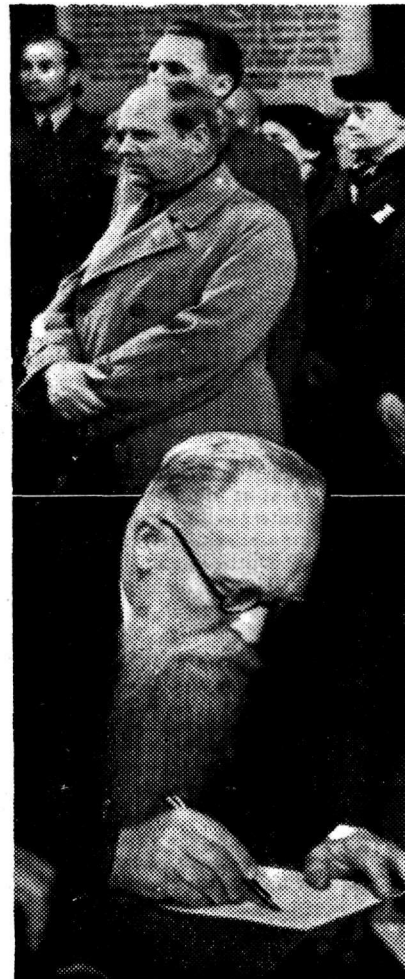
Ma juba eelpool ütlesin, et tehnilise seadusandluse väljatöötamisel saame oma ülesandeid kergendada, aga ka sisulised ülesanded on küllalt rasked. Mulle tundub, et meie selle ülesandega tuleme kõige paremini toime siis, kui oma ülesande sügavamasse mõttesse tungime. Mulle näib, et meie seadusandjatena oleme suurel määral kohtunikud. Ka meie ütleme õigust ja mõistame õigust kõige selle kohta, mis ühiskondlikes vahetõrgetes peab edaspidi aset leidma. Meie ülesanne on aga osalt suurem ja osalt raskemgi kui kohtunikul. Suurem on ta seepärast, et meie mitte ainult seadust ei

rakenda, vaid meie peame otseselt seadust looma. Meie ainult ei kujunda õigust vanade eeskirjade alusel, vaid meie peame kujundama ise uut õigust. Teiselt poolt kohtunikul on teatud juhiseid, mille järele ta käib. Kus on aga seadusandjal juhised, mis ta oma tegevuses peab üles seadma?

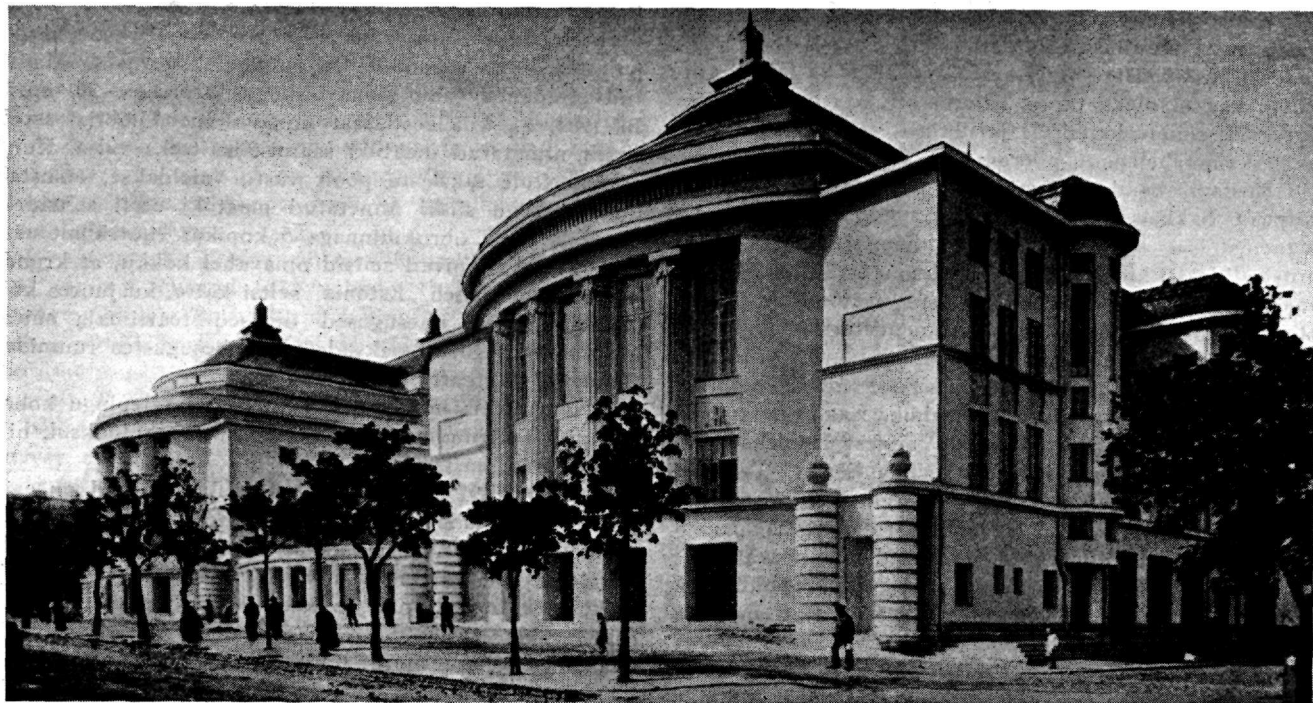
Teame, et parlamentide ajalugu selles asjas näitab mitmesuguseid juhiseid. Küll mõningad isiklikud lähtekohad, küll mõningad grupilised lähtekohad, küll mõningad päris muud lähtekohad võivad siin mööduandvad olla. Aga meie teame, et niisuguse olukorran ei ole parlament jõudnud, kus üldised küsimused oleksid tarvilisel määral riigi organina või rahva elundina oma autoriteeti säilitada jõudnud. Niisugustel asjaoludel teatavasti on hakatud viimasel ajal kõnelema juhitavast parlamentidest. On selge, et parlament riigiasutusena ja omapärase asutusena, ka rahva elu organina peab ennast juhtida laskma. Aga millest?

Eeskätt üldistest põhimõtetest ja need põhimõtted ei ole uued, vaid nad on iganenud ja vanad igal pool, kus riik püsib. Need põhimõtted seisavad selles, et kõik riigiasutused, eeskätt ka rahvaesindus, rahva südametunnistuse-väljendaja, peab ennast tundma teenistuses teatud suuremate ülesannete täitmisel.

Need ülesanded ei ole muud kui et meie peame oma parema arusaamise ja tõetundmise järele teenima seda maad, seda rahvast ja seda riiki, mille teenistuses parlament on igal ajal olnud seatud ja peab seatud olema. Ma olen kindel, et kui meie oma tegevuses neist juhtumõtetest, mis maa ja rahva juhtumõtetes olemas, kinni peame, siis oleme õigel teel ega kaldu kõrvale. Selles teenimises peab olema omavaheline võistlus ja see ei ole halb, vaid hea, kui võisteldakse selleks, et võida hästi, otstarbekohaselt, võimalikult suurema tulemusega teenida oma maad, oma rahvast ja oma riiki. Selles teadmises, et meie kõik selles sihis püüame igauks oma parema tahtmise järele talitada ja toimida, arvan ma, et meie edaspidi jõuame oma ülesandeid hästi täita, nagu seda põhiseadus meile ette kirjutab, nagu rahvas meilt seda ootab ja nagu meie riik seda nõuab. Olgu seepärast siis meil oma tegevuses ja toimetuses igal ajal ja kohal õiget meelt ja õiget keelt ja õigeid tegusid, kasuks meie maale, meie rahvale ja meie riigile. Selles mõttes lubage teid veel kord südamest tervitada ja soovida teile ja kõigile meile kokku õnne ja edu meie töös. (Kiiduavaldused.)

Haridusminister kol. Jaakson jumalateenistusel. All: Riigivolikogu liige E. Särghava kirjutab oma nime kvoorumiraamatusse

„Estonia“ teatri- ja kontserthoone esikülg. Vaade kontsertsaalipoolest otsast 1913. a.

„Estonia“ teatrimaja 25 a. juubel

Tagasivaateid eesti suurima kunstitempli saamise ja valmimise ajaloole

Laupäeval, 15. ja pühapäeval, 16. oktoobril s. a. pühitseti Tallinnas meie suurima kunstitempli ja kultuurihälli — „Estonia“ teatrimaja ja kontserthoone — 25 aasta juubelit.

„Estonia“ teatri- ja kontserthoone, mille ehitamine oli omal ajal kogu eesti rahvale suureks unistuseks, on teeninud eestlaste näitemängu- ja muusikakunsti juba terve veerand sajandit. See imposantne hoone ja eestlaste kunstielu häll kujutab endast sümboliseeritult meie vanema sugupõlve visadust, sest ainult tänu eestlaste vabale arengule ja kultuuripüüetele suudeti Tallinna ke- set kibedaimat venestamise ajajärku püstitada nii kau- nis ja suur teatri- ja muusikahoone.

Kuna „Estonia“ teatri- ja kontserthoone on võimas ehitus, siis tuli selle ehitamiseks kokku kanda palju ehi- tusematerjali. Mitte ainult kive ja lupja, vaid ka vaimu ja energiat, sest mõlemaid oli eestlaste kunstitempli püstitamiseks ühevõrra tarvis.

Kui vaadata tagasi sellele ajajärgule, mis valitses Tallinnas 25 aastat tagasi, siis näeme meie eestlastest elanike energilisi algatusi ja püüdeid kohaliku seltsielu elustamiseks. Kuna Tallinna elanike arv hakkas maalt sisserännanud eestlaste arvel juba 19. sajandi teisel poo- lel pidevalt kasvama, siis 19. sajandi lõpuks oli Tal- linnas 58.800 elaniku hulgas juba 40.406 eestlast. Kuigi

oleks tundunud loomulikuna, et eestlasist elanike nii suur ülekaal oleks pidanud neile õiguse andma ka linna elu juhtimisel ja tuleviku kujundamisel kaasa rääkida, ei loovutatud eestlastele linna omavalitsuse juhtimisel nendele kuuluvaid õigusi enne kui 20. sajandi alguses, kus noore tulihingelise õigustealase, praeguse Vabariigi Presidendi Konstantin Pätsi õhutusel ja eestvedamisel eestlased said 1904. a. Tallinna linnaomavalitsuse vali- mistel juhtiva enamuse.

Seda enam aga koondusid Tallinna eestimeelsed ringkonnad juba tol ajal mitmesuguste seltside ümber, et oma vaimuelu arendada ja oma rahvuslikule mõtle- misviisile truuks jääda. Elujõulisematest seltskondli- kest organisatsioonidest tegutsesid tol ajal Tallinnas eesti selts „Estonia“ ja „Lootus“, millede ümber on koondunud küll mitte arvukas, kuid seda enam rahvus- likult mõtlejate ja tihe eestlaste pere. Peale ülalmainitud tegutsesid tol ajal Tallinnas veel „Tallinna Eesti Käsitöö- liste Avitamise Selts“, „Tallinna Eesti Põllumeeste Selts“, karskuse selts „Valvaja“ ja rattasõiduselts „Kalev“. Võib ütelda, et kõikidel seltsidel oli raskusi peavarju küsimusega, millele oli raske leida lahendust. Ka ei olnud seltside omavaheline suhe kõige parem, mis oli tingitud mitmesugustest sisemistest hõõrumistest ja vägikaikavedamistest.

Kuna säärane olukord seltsidevahelises läbikäimises palju tuska sünnitas, pidurdades ühtlasi eestlaste seltsielu jõudsat arenemist, siis hakati omavahel küsimust arutama, kas ei oleks tarvis hakata seltside omavaheliste paremate suhete loomisele ja ühtlasi ühendamise mõttele rohkem tähelepanu pöörama.

Küsimus kandus varsti ajakirjanduse veergudele ja siitpeale hakkas kohedasse mulda istutatud seeme ka idanema. Nii ilmus 1902. a. „Tallinna Teatajas“ K. L. initsiaalide all kirjutus „Ühine seltsimaja Tallinnas“, kus vaadatakse eestlaste ühise seltsimaja asutamisele ja ehitamisele tolleaegseid olukordi iseloomustava pilguga. Kirjutuses öeldakse, et seltside ühendamise mõte pole tühipaljas aade, vaid kibe elutingimus. Seltside ühendamise peapõhjjust nähakse suure ja mahuka saali soetamises, mis mahutaks vähemalt 500—600 inimest ja oleks „umbes 60 ruutsülda suur ja 2½—3 sülda kõrge.“ „Valgustus peaks elekter olema, selle eest ujuksid kõik ruumid säravas elektrivalguses...“ Nendest ridadest näeme, kui kaugel asetsid tolleaegsed unistused tänapäeva tegekkusest. Lõpuks üteldi: „Et piduruumid puhtad ja kenad peavad olema, võimalikult eesti *ornamentidega*, see on iseenesest mõista.“

Eelpoolmainitud eesti seltsidest võis end enam-vähem kõlvulike ruumide omanikuks lugeda ainult „Estonia“ selts, kuna kõik teised seltsid kiratsesid ruumipuuduse all. Sellest peaks olema selge, et ühise teatrija seltsimaja ehitamine oli tõusnud eesti seltsidele otse kisendavaks vajaduseks. Erilise tõuke selleks andis veel teade uue saksa teatriimaja ehitamisest Tallinnas, sest endine saksa teatriimaja põles 25. oktoobril 1902. a. maha. Nüüd ei tahtnud eestlased sakslastele kuidagi alla vanduda ja nende püüded oma ja ajakohase teatrihoone püstitamiseks muutusid üha intensiivsemaks.

Viiks väga pikale kirjeldada kõiki neid keerdkäike, mis asjaomastel ringkondadel tuli käia vajalike eeltööde tegemiseks ja teatriimaja ehitamise loa saamiseks. Esimese takistusena põrgati saksameelse linnavalitsuse vastutulematuse vastu, kes juhatas eestlasi teatriimaja krundi otsimisel südalinnast välja Tõnismäele ja Liiva peale. Ei meeldinud ju sakslastele põrmugi, et kui nende teatrihoone ehitatakse südalinna turu ääre, et siis ka eestlased oma teatriimaja sinnasamasse püstitama kipuvad. 30. jaanuaril 1903. a. jõuti siiski nii kaugele, et esitati Tallinna linnavalitsusele palve, et eesti teatri-

Sellest kasvab „Estonia“. Esimene kiviunnik ehitusplatsil 1910. a. oktoobris.

hoone ehitamiseks antaks tasuta või äärmisel korral obrokile Suur Karja tänava ja reaalkooli vastas asuva puiestee nurk vähemalt 450 ruutsülla suuruses. Mainitud ettepanek tuleb linnavolikogus arutusele 30. aprillil 1903. a., kus eestlasest linnavolinik Umbliastub südilt nimetatud maatüki saamise kaitseks välja. Kuigi ettepanekule sakslaste poolt vastu vaieldakse, otsustab linnavolikogu siiski nimetatud maatüki eesti seltsidele obrokile anda obrokihinnaga 5 kopikat ruutsüllalt aastas. Lõpuks lepivad seltsid omavahel kokku, et krundi omandamine läheb „Estonia“ seltsi kätte, kusjuures kõigil seltsidel on ühesugused õigused teatriimaja ehitamiseks, ühesuguste maksude eest ühesugustes ruumides elamiseks ja teatri ülalpidamiseks.

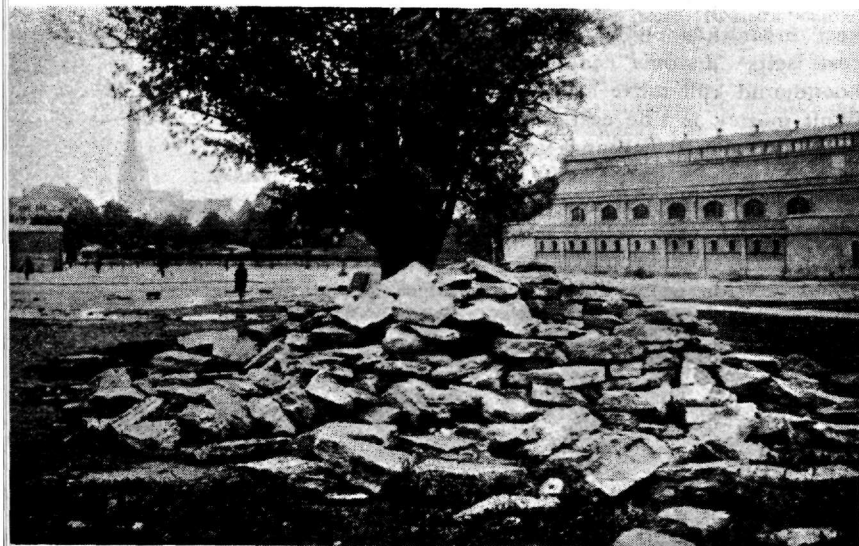
Nüüd algas kibe rahakorjamine, sest lepingu kohaselt pidi teatriimaja olema valmis 10 aasta jooksul, hiljemalt 1914. aastaks.

Edaspidised „Estonia“ seltsi peakoosolekud on aastate jooksul pühendatud peamiselt teatriimaja ehitamise küsimusele. 1907. a. hakatakse esimest korda selgemalt kõnelema uue teatriimaja hinnast. Arvatakse, et see võib kõikuda kaheksa kuni kaheksa viiekümne tuhande rubla vahel. Raha hankimise küsimus on üks raskeimaid, mis seltsile muret tekitab. Kuigi kohalikud tegeledased kõik teevad, mis nende võimuses, ei anna see nimetamisväärseid summasid ega tulemusi. Korraldatakse näitemüüke ja kontserte, millidest esimene annab suurejoonelise ettevalmistuse sisse 3293 rubla 72 kop. Suuremate summade hankimiseks kavatakse korraldada ülevenemaalist korjandust kõikide eestlaste vahel, kuid selleks ei saada luba. Suure pealekäimise tõttu saadakse viimaks luba korjanduse toimepanemiseks ainult Eestimaa kubermangus. Korjandus andis 1925 rubla 10 kopikat.

Edasi nihkus küsimus juba teatriimaja plaanide valmistamise eeltöödeni. 9. märtsil 1908. a. arutatakse „Estonia“ seltsi peakoosolekul juba teatrihoone ja üksikute ruumide mahutavust. J. Umbliarõhutab, et teatri-saal peaks mahutama vähemalt 1000 ja kontsertsaal 1200—1500 inimest. Kontsert- ja teatri-saal peaksid olema eraldi sissekäiguga, kusjuures nende vahel peaks asetsema väiksem saal perekonnaõhtute jaoks ühes vastavate kõrvalruumidega. „Terve hoone tuleks soome stiilis ja ei peaks mitte ülitoredust taga ajama, et maja hind selle läbi liiga kõrgele ei tõuseks.“ Üldiselt loodeti teatriimaja valmis ehitada 180.000—200.000 rublaga. Plaanide saamiseks otsustatakse kuulutada välja avalik võistlus, milleks määratakse 2500 rubla väärtuses auhindu, mis jaotatakse viieks auhinnaks. Plaanide sisseaatmise tähtpäevaks määratakse 1. august 1908.

Määratud ajaks saabub kohale 17 plaani, millede seast ei leita aga ühtki esimese auhinna väärilist. Seepärast määratakse kaks teist auhinda, siis kolmas, neljas ja viies. Teise auhinna vääriliseks hinnatakse Peterburi inseneride N. Vassiljevi ja A. Bubõri ning soome inseneride Armas Lindgreni ja pr. Vivi Lõnni kavandid. Peale pikemaid kaalutlusi jäädakse peatuma soomlaste plaani juure.

Nüüd, kus teatriimaja alune olemas ja plaanid valmis, kerkib uuesti üles küsimus, kust hankida ehitamiseks tarvisminevat kapitali. Ka tekib mõningaid

seltsidevahelisi arusaamatusi ehitatava teatrimaja aluse maatüki omandusõiguse küsimuses. Kellele see kuulub — kas „Estonia“ seltsile või kogu eesti rahvale. Vaidlused lahendab advokaat T. Jürine, kes seletab salomonlikult, et Tallinna linnavalitsus on lõpuks krundi kinkinud eesti rahvale, sest rahvale on teatrit tarvis; et rahvas puudus organisatsioon, siis anti maa-ala „Estonia“ seltsi nimele. And on tulnud tervele eesti seltskonnale ja terve seltskond peab ka teatrihoone ehitamisele kaasa aitama.

1. septembriks 1908. a. oli teatrihoone ehitamise kapitali summa tõusnud 5210 rublale 45 kopikale, kuid vastava põhikirja kohaselt, mis kinnitati lõpuks keisri enese poolt 23. jaanuaril 1909. a., võis teatrimaja ehitamise osäühisus alustada tegevust alles siis, kui on koos vähemalt 25.000-rublaline summa põhikapitaliks.

Nüüd mobiliseeritakse kõik jõud selleks, et tarvisminevat aluskapitali kätte saada. Kuna osamakse ja kohustusi on varsti üle 29.000 rubla koos, loetakse osäühisus põhikirja kohaselt asutatuks. Nüüd algab intensiivne osatähtede realiseerimine. Kuivõrd kiirelt see asi edeneb ja kuivõrd ühelt poolt südamliselt ja teiselt poolt hoolimatult ja skeptiliselt asjasse suhtutakse, seda näitab ühelt „Estonia“ osäühisuse tegelaselt „Päevalehes“ nr. 81 ja 84 — 1909. a. jutustatud lugu. Nimelt pöördunud nimetatud tegelane „Estonia“ osatähtede ostmise asjus ühe lihtsa tööliste poole, kes olnud asjast nii vaimustatud, et lubanud kogu oma mustapäevade jaoks kogutud tagavara — 500 rubla — „Estonia“ osatähtede ostmiseks ohverdada. Teine jõukas tegelane aga kehitanud ainult õlgu ja küsinud siis, kas ka kõrts teatrimaja tuleb. Saanud eitava vastuse, küsinud ja viimaks, mitu protsenti osatähtede pealt maksetakse. Kuuldes, et ainult 5%, lubanud ta naljaviluks 25-rublalise osatähe omandada, kuid ka seda lubadust ta ei täitnud.

„Estonia“ teatrimaja osäühisuse juhatuse esimene koosolek peetakse 25. augustil 1909. a. „Kuld Lõvi“ ruumes. Osäühisuse juhatusse kuuluvad: esimees dr. Fr. Akel, esimehe asetäitja O. Strandmann, laekur dr. Kurrikoff, kirjatöömaja A. Uibopuu, raamatupidaja-korrespondent G. Vestel ja tehniline asjaajaja K. Mauritz.

Vaatamata suurejoonelisele propagandale ei edene teatrimaja osatähtede müük siiski nii jõudsasti kui seda alguses loodeti. Aasta lõpuks on osatähtede ostmisest sisse tulnud ainult 12.877 rubla. See ei heiduta aga asja tulihingelisi eestvedajaid sugugi, propaganda osatähtede ostmiseks käib majast-majja ja selle tulemusena võib propagandakomisjoni juhataja J. Umbli 1. mail 1910. a. „Päevalehes“ lausuda: „...see töö on nüüd ettearvamata elavaks läinud. Maikuu keskpaigas loodame arvudega välja tulla — kuid täna võime ütelda: kõik märgid näitavad, et labidas ja lubjakel-luke laulupidu ajal Tallinnas Uuel turul võib tööle hakata!“

Ja tõesti — lähenev seitsmes eesti üldlaulupidu tõi „Estonia“ teatrimaja ehitamise küsimusse palju elevust. Rahvuslikku vaimustust, mis eestlaste laulupidudega alati kaasas on kõndinud, kavatakse „Estonia“ osatähtedesse mahutatavaks rahaks ümber vahetada. Võimsa propaganda-aktiooni teostamiseks trükitakse kunstnik Poolandi joonistuste järele 10.000 tükki „Estonia“ uue teatrihoone fassaadi kujutatavat postkaarti, pealeselle

Külalised saabuvad „Estonia“ avamispidustustele 24. aug. 1913. a.

trükiti veel eriline brošüür 10.000 eksemplaris. Kihutus-töö naelaks pidi kujunema aga „Estonia“ teatrimaja nurgakivi panek laulupeo teisel päeval, pühapäeval, 13. juunil 1910. Kuna nurgakivi panemise aktuse kavas oli ette nähtud ka eestikeelseid kõnesid ja „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“, siis astub kohalik politseimeister vahele ja teatab resolutselt, et aktus peetagu kas ainult vene keeles või ta jäägu üldse ära. See on kubeneri poolt tulnud korraldus. Muidugi ei saadud sellele nõudmisele alistuda ja nõnda siis juhtuski, et kui määratu rahvahulk kogunes 13. juuni 1910. a. hommikul turu ääre „Estonia“ teatrimaja nurgakivi panemise talitusele, siis ilmus politseipristav kohale ja keelas aktuse ära. Rahvahulk, kes keelu põhjust ei teadnud, seisis hulk aega nõutult vanikutega ja lippudega ehitud ehitusplatsi ääres ja mõistis täie hingega, et see on hoop näkku kõigile rahvuslikult mõtlevaile eestlasile, kuid teha polnud midagi. Kuigi tuli alistuda vägivallale, ei toodud sellele ometi põhimõtteid ohvriks. Nurgakivi paneku puhul sisseemüüritavad dokumendid asetati hiljem vaikselt kohale, kuna vastavat daatumit kandev nurgakivi ise asetatakse hoopis palju hiljem oma kohale.

Edasi hakkab selguma ka ehitatava teatrimaja umbkaudne hind. Seda arvatakse poolele miljonile rublale.

Arillikuus 1911. a. algab alusmüüride kaevamine. Rahalist toetust saadakse laenu näol Tallinna Vastastikusest Krediidühisusest, kust saadakse algul kokku 60.000 rubla, sellest 45.000 rubla nimetatud rahaasutuse nõukogu ja revisjonikomisjoni liikmete isiklikul vastutusel.

Siitpeale hakkab „Estonia“ teatrimaja hoone jõudsalt kerkima. Ehitustööde juhiks on ins. K. Ipsberg, lõpuks arhitekt E. Habermann, kelle ülesandeks jääb hoone sisearhitektuuri viimistlemine. Pingutava töö tagajärjel jõuab hoone viimaks 1913. aastaks valmis, kuid siis on ühtlasi ka selgunud, et esialgsetest tagasihoidlikkudest kalkulatsioonidest ei ole enam juttugi. Teatrimaja lõpliku väljehitamise järele selgub, et see läks ühes sisseadetega maksma 811.416 rubla 32 kopikat.

„Estonia“ teatri- ja kontserthoone avamispidustused peeti 24., 25. ja 26. augustil 1913. a. Pidustuste tulipunktiks oli avamisaktus 24. augustil kell 12 päeval. Rahvast on kogunenud avamispidustusile murruna kok-

Muudatusi Kaitseliidu juhtkonnas

Läinud ja käesoleval kuul toimus Kaitseliidu malevate pealike ja Peastaabi ohvitseride koosseisus rida muudatusi. Senine kauaaegne Narva Maleva pealik ja mitmekordne KL Keskjuhatus ja KL Ohvitseridekogu juhatus liige kol.-lt. Jaan Lepp, kes täitnud viimased kaks aastat Tallinna Maleva pealiku kohuseid, määrati 10. Üksiku jalaväepataljoni ülemaks. Tallinna Maleva pealikuks asus tagasi major R. Lints, kes viibis viimased aastad Kõrgema Sõjakooli õpinguil. Kauaaegne Valga Maleva pealik kol.-lt. Joh. Hiiob siirdus reservi, tema asemele määrati senine Tartu Maleva pealiku aj. k. t. kol.-lt. H. Kulbok. Tartu Maleva pealik major R. Aks, kes lõpetas äsja õpingud Kõrgemas Sõjakoolis, asus tagasi oma ametikohale. Samuti asus tagasi oma ametikohale Kõrgema Sõjakooli õpinguilt tagasi tulnud Saka-

lamaa Maleva pealik kol.-lt. J. Raudmäe, kuna tema senine ajutine asetäitja maleva juhtimisel major R. Tarmak määrati 1. Jalaväe Rügementi pataljoni ülemaks. KL Peastaabi laskejaoskonna pealik kol.-lt. E. Metsak määrati Sõjavägede Staabi 3. osakonna ülema abiks, tema asemele KL Peastaabi laskejaoskonna pealikuks äsja Kõrgema Sõjakooli õpingud lõpetanud Pärnumaa Maleva vanem-instruktor major P. Lilleleht.

Soovime meie perest lahkunud vanemjuhtidele edaspidiseks palju edu ja õnne nii nende uutel ametikohtadel kui ka isiklikus elus. Loodame, et nad jäävad ikka ka edaspidi Kaitseliidu inimesiks ja Kaitseliidu sõpradeks. Kõrgemast Sõjakoolist oma ametikohtadele tagasitulnuile tere tulemast ja KL uutele ametikohtadele määratuile edu ning õnne.

Kol.-lt. Metsak

Major P. Lilleleht

ku. Oli tulnud eestlasi kaugetest Venemaa nurkadest, et näha oma silmaga eestlaste teatrimaja avamist. Paljudel olid pisarad silmas, kui nad kuulsid kõnesid, mis avamispidustusil ette kanti. Avamistalituselt lahkuti siiski vaikselt, ilma lauluta, sest kavasse võetud „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ keelati kuberner poolt jälle ära. Juba siis, kui „Estonia“ seltsi ja osauhisuse juhatus liikmed läinud kuberner juure teatrimaja avamispidustuste kavale kinnitust saama, tekkinud seal kohe äge mõtete lahkuminek. Peamiselt just „Mu isamaa“ laulmise pärast, mis seisnud kavas. Kuberner süüdistanud eestlasi avalikult separatistlikes püüetes. Sellele vas-

tanud A. Uibopuu nii ägedalt žestikuleerides, et kuberner kokkunud ja taganenud kuni seinani. Kuid „Mu isamaa“ jäi siiski avamispidustuste kavast välja.

Nüüd on „Estonia“ teatri- ja kontserthoone seisund juba veerand sajandit eesti kunsti ja kultuuri teenistuses. Tal on olnud suuri ülesandeid ka meie riiklikus ülesehitavas elus. Nii oli Asutava Kogu avamine „Estonias“ ja nii on peetud seal ka hiljem rida tähtsaid rahvuslikke ja riiklikke koosolekuid.

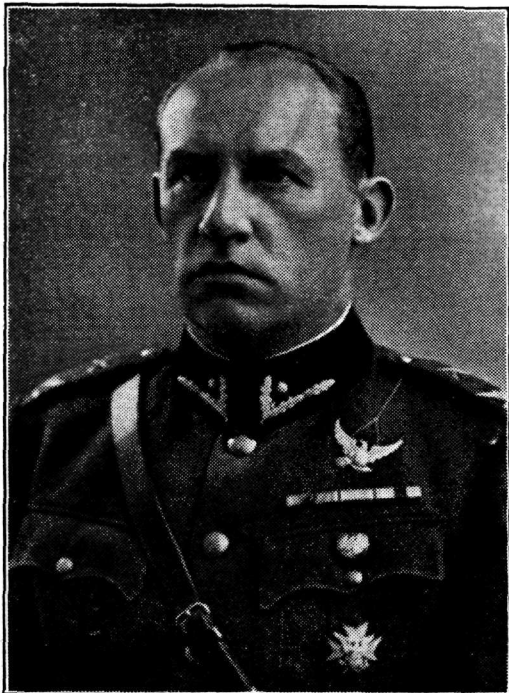
Teatri- ja kontserthoone on „Estonial“ aga veel sajandite vältel teenida eesti muusika- ja teatrikunst. Selleks palju õnne ja edu tähtsal juubelipäeval! L. S.

Kol.-ltñ. J. Lepp

Kol.-ltñ. J. Hiob

Major R. Tarmak

Kol.-ltñ. H. Kulbok

KÜMNENDATEKS HÕIMUPÄEVADEKS

15. ja 16. oktoobril s. a. pühitsetav soome-ugri hõimude üldine rahvuspäeva toimus tänava juubeli tähe all, sest juba kümnendat korda kogunevad vabad eesti, soome ja madjari rahva pojad ja tütreid ühise hõimulipu alla, et kõnelda üksteisele oma rahvuslikest saavutustest, oma rõõmudest ja muredest, tuleviku ülesandest ja väljavaadetest. Neil päevil tunneme endid kõik, vaatamata sellele, kas elame külmas kaljuses põhjavalas, tuultekeerises Läänemere rannikul, päikeseküllaseil Tisza lagendikel või laialipillatuina vööraste rahvaste keskele nende võimu alla, ühise soome-ugri ema ümber kogunenud perena. Tahes-tahtmata pöördub juubelipäeval pilk tagasi kümneaastase ühistöö saavutusile; me näeme, et hõimutöö pole enam üksikute isikute aateline harrastus, vaid ta on muutumas laiade hõimumasside veendumuseks. Kätt on sirutamas üksteisele hõimude noored ja vanad kõigist ühiskonnakihtidest. Vööraste võimude poolt varematal aegadel lämmatatud ja kidur hõimuarmastusetaim on meie rahvaste vabaduse ja iseseisvuse päikese soojuses võrsunud suureks elujõuliseks puuks, mille okstel on puhkemas paljud töötavad õie-pungad.

Möödunud aastal teostatud kultuurlepingute sõlmimine Eesti, Soome ja Ungari vahel paneb nende riikide kultuurilisele ühistööle kindla aluse. Kuigi pole veel jõutud hakata lepingus ettenähtud ülesandeid täiel määral teostama, on siiski juba näha selle esimesi tulemusi. Eesti koolide õppekavades on antud tähtis koht hõimurahvastele, nende ajaloole, maale ning kultuurile. Noortele pole hõimurahvad enam tundmatud vöörarvad, vaid nad muutuvad neile lähedasiks sugulasiks. Eestis on õpetajate seminarides toodud soome keel, Soomes eesti keel, mis on tähtsaks teguriks Eesti ja Soome üksteisele lähendamisel.

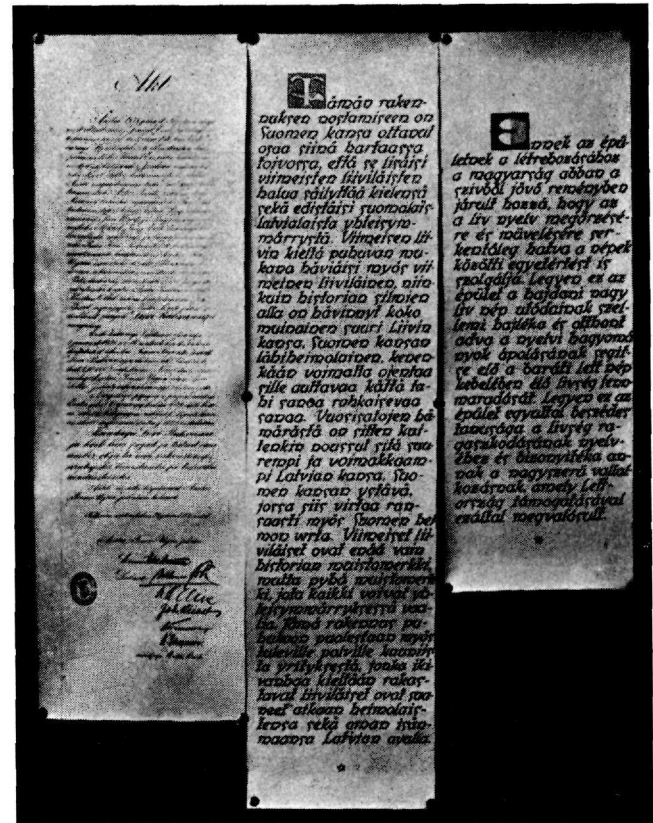
Käesoleval kümnendal hõimuaastal teostub vähima hõimu — liivi rahva — kauaaegne ootus: Eesti, Soome, Ungari ja Läti valitsuse toetusel on tõusmas Liivi lahe rannikul liivlaste rahvusliku tuletornina rahvamaja. Rahvamaja nurgakivi asetamine sündis Ire külas 3. oktoobril s. a. ja kujunes rahvuslikuks suursündmuseks kogu Liivi rannikul. Sündmuse pidulikkust aitas eriti tõsta veel see asjaolu, et nurgakivi asetamisest võttis osa ka Läti välisminister V. Munters ja hõimutegelasist Eesti poolt asutuse Fehno-Ugri Nõukogu abiesimees Gustav Ollik ja Soome poolt Helsingi ülikooli professor Lauri Kettunen. Rahvamaja loodetakse veel käesoleval sügisel katuse alla viia.

Ajalugu on seni soome-ugri rahvaste vastu võrdlemisi karm olnud: ta on neid ühisest algkodust laiali pillanud, on neid paljude teiste rahvastega kokkupõrgetesse viinud. Selle tagajärjel on paljud soome-ugri rah-

vad pidanud alistuma teistele rahvastele, osaliselt ümber rahvustuma, osaliselt täieliselt kaduma. Ainult ungarlastel läks korda juba tuhande aasta eest oma riik asutada, kuid seegi ei hoidnud neid ära edaspidiseist raskustest ja teravaist võitlustest ja kokkupõrkeist teiste rahvastega, isegi kuni viimaste aegadeeni. Maailmasõja tagajärjel on ka Soome ja Eesti iseseisvuse saavutanud ja Venemaal asuvad hõimurahvad on saavutanud osalt territoriaalse autonoomia, osalt rahvuskultuurilise arenemisvabaduse ilma territoriaalse autonoomiata.

Nii näib, et maailmasõja tagajärjel on ka soome-ugri hõim asumasa uuele vabamale arenemisteele, muutu-des arvessevõetavaks teguriks kogu inimkonna arenemises.

Tuhat aastat tagasi oli Soome laht oma tervikus, nagu kirjutab prof. A. M. Tallgren, lahe suust kuni Laadogani, merelaht, mis vaid uhtus läänemere-soome rahvaste asukohti. Selle lõunarannal, Narvast Saaremaani, elas soome rahvaste kindel paarhvastik, keda

Hõimuriikide aktid, mis müüriti Liivi rahvamaja nurgakivisse

nüüd kutsutakse eestlasiks, ja Soome kogu lõunaosa kuulus praeguste soomlaste eisiisadele. Tuhat aastat tagasi ei olnud soomlased, nagu ka eestlased, veel moodustunud rahvaks ja kummalgi neil oli vaevalt mingit erilist üldnimetust. Oli olemas hõime ja maa-ala-nimetus, mis vist umbes vastasid Eesti ja Soome maakondadele. Kuid — et alata Eestist — kogu praegune eestlaste maa-ala, arvesse võtmata Hiiumaad ja Narva jõe kallast, oli sel ajal, ja oli olnud juba aastasadu, täiesti asustatud. Paiguti oli asustus isegi tihe ja külad kaunis suured, kuid maakondade piirialad olid üldiselt tühjad või harvalt asustatud. Maaharimine oli peaaegu, kuid selleaegne elatusviis oli palju ekstensiivsem kui praegune ning talupoeg vajas elamiseks palju enam maad kui nüüd. Maaharimisega liitus korrapäraseid hooaja-elativahendeid: hülgepüük, kalastus, vahest ehk jahilkäikki. Pealeselle oli veel sise- ja väliskaubandus. Mida tihedamaks muutus küla asustus, seda tähtsamaks kujunesid hooaja-retked. Kuna põlluharimise intensiivsus — praegu öeldakse ratsionaalsus — oli kõikjal Euroopas vähene ja maa toodanguvõime väike, tuli liigasustusel äraelamiseks siirduda uudismaale. Kuivõrd uudismaad omakorda jäid kitsaiks, niivõrd tuli otsida võimalusi maalt väljarändamiseks. Nii oli lugu kõikjal. Väljarändamine oli oludest sõltudes kas rahulik või sõjakas. Eelmine valikuvõimalus oli Eesti liigrahvastikule lahti ja see oligi kõige otstarbekohasem. Asustamatuid maa-alasid oli ümberkaudu, küll mitte lõuna pool, vaid praeguses Soomes, Ingeris, Peipsi taga ja Pihkva suunas. Kõiki nimetatud maa-alasid on emigratsioon kasutanud. Ajalooliselt tähelepanuväärivaimaks on kujunenud Soome ala. See on olnud Eestile selleks, milleks Põhja-Ameerika Inglismaale.

Soome on nimelt saanud kogu oma püsiva talupojaasustuse alguse Eestist. Soome varajasem algrahvastik oli elanud jahisaagist, kalastusest ja põhjapõdrapidamisest, nagu vastavatel laiuskraadidel Rootsis ja Põhja-Venemaal. See algustus ei muutunud — vähimalt mitte nimetamisväärselt — püsivaks ega hakanud harima maad, niisama vähe kui Põhja-Ameerikas indiaanlased on seda teinud. Maa kindla asustuse loojaiks olid Soome lahe põhjapoolt Kr. sünd. paiku tulnud väljarändajad. Väljarändamise põhjused olid majanduslikud.

Soome uudisasustuse ainukeseks või vähimalt peamiseks põhjuseks meie ajaarvamise algsajandeil ei olnud siiski Eesti liigrahvastik, vaid soodsad kaubakonjunktuurid. Sajandeil pärast Kr. s. oli Rooma riigis suur karusnahkade-nõudmine. Kujunes kaubanduskeskus, kust karusnahka kaup liikus sinna, kus nõudmist oli. Läänemere ümbruses moodustus Veikseli suue sel-laseks laadaplatsiks. Sinna toimetati küttide ja kaubamuretsejate vahetalituseel karusnahku põhjast, tõeliselt karusnahamaist. Soome metsades oli jahisaaki ja need olid peaaegu kasutamatud. Soome lahe põhjapoolt siirdus Eestist sellal julgeid ja ettevõtlikke kaubandus-kijaid, kellest osa jäi alatiseks Soome. See näib olevat Soome püsiva talupojarahvastiku algus. Hiljem saabus väljarändajatele jätkuvalt lisa Eesti eri osadest, nüüd juba ka sealse liigrahvastiku tõttu.

Algul oli Soome asustus väga harv olnud; ta tihenes vähehaaval ja levis rannikult jõeorge mööda sise-maale. See asustus oli kahtlemata edasigi ühenduses Eestiga, kuid ta ühiskondlik korraldus ja elu omandas aegamööda erineva ilme. Juba eeldused ja ümbrus olid tähelepandavalt teissugused. Soomes muutis avar asustamatu maa ühiskonna tarbed kaunistes teissugusteks kui suhteliselt tihedasti asustatud Eestis. Soomes polnud ühiskonnal vaja esimeses järjekorras hoolitseda kultuurimaistu külade ja talude õiguste, põldude ja niitude ning karjamaade eest, vaid kasutus-alade, kõrve, eest. On loomulik, et laaneümbrus andis ka inimeste iseloomule teise varjundi kui vanal kodumaal oli olnud.

Eesti oli seega tuhat aastat tagasi peaaegu täieliselt asustatud. Soomes oli sellal moodustunud püsiv asustus vaid Edela-Soome rannikul, Kokemäe jõe orus, Lõuna-Häme järvevöös ning Laadoga-Karjalas. Kogu muu Soome oli kõrb, alatise asustuseta: maa-ala Pori-Sortavala joonest põhja poole, Sise-Häme ja Turumaa ranna vahel, Soome lahe rand Kesk-Uusimaalt Neeva suuni idas. Kuid need tühimaad olid soomlaste omad kasutus-alad. Muid elanikke sinna polnud asetunud. Võimalik, et eestlasedki pidasid oma kasutus-aladeks Soome lahe põhjapoolseid rannamaid, mida hämelased kindlasti ise kasutasid, kuid tegelikult see pilti ei muuda.

Soome lahest lõuna pool asuv Eesti oli tuhat aastat tagasi tugevam ja arenenum, kuid ka suurem kui selleaegne Soome. Eesti oli aastasadade jooksul Soome eelajaloo tähtsaim välismaa, sest ta oli viimase emamaa. Soome suhe Eestisse oli sama kui üle saja aasta tagasi Põhja-Ameerika suhe Inglismaasse. Inglismaa ja Põhja-Ameerika suhe umbes 1780. a. kaardil on peaaegu sama kui Soome ja Eesti suhe paganuse lõpupoole asustuskaardil.

Ka kaubanduslikult ja poliitiliselt oli Eesti tähtsus 1000 a. tagasi palju suurem kui Soome oma. Muinasleidud osutavad selgesti, et Eesti viikingiajastul oli Läänemere ringis tähtsamaks teguriks kui Soome. Eesti paganusaja lõppsajandite hõberaha-aarded sisaldavad umbes 10.000 raha, neist vanimaid, araabia rahasid, umbes 4000. Vastavad arvud Soome mandril on umbes 4000 ja 300. Eestis tuntakse umbes 150 maalinna, milledest osa ilmsesti oli asustatud, ühiskondlik, maakondlik. Soome linnuseid on vaevalt 80, neist enamjagu selgesti paolinnad. Eesti maa-alal on sündinud eriline ja eraldunud provints, Saaremaa, mille juhtimisele allus ka Eesti mandri lääneosa. See esindas — nagu Ojamaa Rootsis — võimast ja liikuvat, nobedasti arenevat ja rikastuvat ühiskonda. Kehva maapinna tõttu ta elanikud otsisid elatusvõimalusi merelt ja kaubandusest ning saavutasid seeläbi tähelepanudava jõukuse ning tähtsuse. 1211. a. olevat Saaremaa ja Eesti lääne-loode-osade ühine sõjalaevastik koosnenud üle 300 alusest. Saaremaa oli astumas riikondliku juhi olukorda.

Mandri-Eesti kultuur kahtlemata põhines põlluharimisel, kuid rahvastik oli aktiivne ja mitte seotud maakamaraga. Ale ja põld — paganusaja lõpul oli põld Eestis ale tagaplaanile tõrjunud — muidugi andsid elatist, kuid muinasleidude-rikkus annab tunnistust kaubanduse põhjustatud varakusest. Kaubandus oli

Saaremaa Maleva pealiku abi Hendrik Otsavel

50-aastane

2. oktoobril s. a. pühitses Saaremaa Maleva pealiku abi Hendrik Otsavel oma 50. hällipäeva.

Juubilar on pärit Pärnumaalt Laiksaare vallast, kus ta vanemad olid talupidajad.

5-aastasena asus ta koos vanematega elama Venemaal Tosno jaama lähedale Eesti asundusse.

Alghariduse omandas H. Otsavel Järvisaari ja Turõškina kihelkonnakoolis.

Erihariduse omandas ta Nadeždino põllunduskoolis, õppides seal piimanduse ja karjanduse erialasid. Kooli lõpetas ta 1913. a. ja sest ajast kuni tänapäevani on ta kogu aeg pühendanud end põllumajanduse ja ühiskonna tööle. H. Otsavel'ile on tema 50. hällipäev ka 25. juubeliaasta ühiskondliku tegevuse alal.

Eestis algas ta aktiivne tegevus kontrollassistendina Pärnumaal, millisel kohal ta oli kuni 1922. a.

1923. a. tuli ta Saaremaale Eesti Põllumeeste Keskseltsi karjakasvatuse instruktoriks, olles sel kohal kuni 1930. a. Samal ajal oli H. Otsavel ka Saaremaa põllumajanduse inspektor. Juubilaril on eriti suuri teeneid Saaremaa põllumajanduse ja piimanduse arendamises, sest ta oli siinsete piimaühingute ja kontrolljaamade asutaja ja maa-noorte liikumise algataja. 1930. a. kuni seniseni on ta Saaremaa Maavalitsuse abiesimees, hiljem esimees ja praegu maa-vanem. Peale selle on ta tegev juhtivatel kohtadel kümnetes organisatsioonides ja ettevõtetes.

Põllutöökoja esindajana on ta Riiginõukogus, kus töötab maa ja rahva heaolu komisjonis.

Kaitseliidu ridades on H. Otsavel 06. jaanuarist 1925. a. saadik. Maleva pealiku abiks on 01. septembrist 1936. a.

Teenete eest Kaitseliidus on juubilarile annetatud V klassi Kotkarist.

H. Otsavel on tuntud töövõimsa ja vastutuleliku inimesena nii Kaitseliidus kui ka ümbruskonna kodanike keskel, millega ta on võitnud suure poolehoiu ja lugupidamise maleva peres ja ümbruskonnas.

Soovime juubilarile palju õnne ja tervist ning head edu teenistuses kui ka eraelus.

O. S.

keskendunud asustatud maa-alade südamesse, sisekaubandus ilmestati järgis kindlaid liiklemisteid, ja rannikuil oli hulk sadamaid: Tallinn, Purtse jõesuu, Kunda, Matsalu ja Hanila laht ning Pärnu jõesuu. Muidugi pole küsimus vaid transiitkaubanduses. Jõukas kultuurimaistu on ostnud ja müünud enda jaoks ning toodang on jäänud esmajoones Eestisse endasse, maksuna kaubavilja, karjasaaduste, mee, vaha, vaipade, sepatöötodete eest. Nii tuleb mõista ka varasema ajaloo hõbeaardeid. Need ei esinda ainult väliseid kaubakonjunktuure, vaid vähimalt samapalju ka maa sisemist jõukust, kapitalivõimet. Mandri-Eesti oli kaunis aktiivne, organiseeritud ja sõjavõimeline. Sõjaväes, malevas, oli 13. sajandi alguskümneteil sakslaste teadete järgi mõnikord 6000 meest, neist kolmandik ratsa. Eestis oli tööjõududeks ka orje ja juhtideks talupoegi, seniores, mingisuguseid „primi inter pares“. Eesti suuremale tähtsusele Soomega võrreldes osutavad mõnedki skandinaavia varasema ajaloo saagade jutustused sündmusist Eestis ja mitmed ümbrusalade skandinaavia viikingikolooniad. Maa oli suurte liiklemisteede lähedal. Ta maateaduslik asend oli soodus.

Soome oli 8—9 sajandi eest võimas tõusuaeg. Ta majandus jõustus kiiresti suurepäraste konjunktuuride, karusnahkade nõudmise, tõttu. Üritlikkus võttis hoogu ning arendas sihikindlust ja ühistegevust. See nähta-

vasti oli enam majanduslikku kui riiklikku laadi, kuid viis ka Soomes suurtalupoegade-klassi sündimiseni ja tõusuni, nagu juba varem Eestis. See tähendas keskaja Soomes tugevat alust. Keskaja Soome jatkas hilis-eelajaloolise Soome kindlustamist. Vaba talupoeg ja rahvas hoidis alal oma olukorra. Eestis rõhuti maha talupoeg ja rahvas ning lõigati läbi selle arenemine ning jõud pikiks sajandeiks. Vahest oleks Eestist iseisvavana moodustunud teine Daani, mingi suurriik. Tal oli selleks eeldusi, mida Soomel sellal ei olnud.

Minevik on jõud, mis annab tahet ja julgust. Ta kannustab loomisrõõmu. Öilsatena, elujõulistena, puutumatuena, uuendunud Eesti ja noorusjõust pakatav Soome ehitavad ühiste mälestuste alusele kultuuri, mille suurusest unistada on lubatud ning on õige.

Hõimupäeval saadame tervitusi võõrsil viibivale eestlasile ja välisõimudele, soovides, et nad ei kaoks, vaid üksteise käest kinni hoides jääksid seisma ustavana oma rahvusele, vaatamata tormidele ja tuultele, mis tahavad neid murda.

Hõimupühäl sirutame käed üle mere põhja poole soome rahvale, üle kaugele maade ja mägede lõunasse madjari rahvale. Meil jääb vaid soovida, et hõimumõtte elaks kõigis soome-ugri rahvastes kindlasti edasi ja viiks meid kõiki edasi ilusama tuleviku poole.

Võimu üleminek Haapsalus ja Läänemaal novembris 1918 sakslasilt eestlasile

Vabanenud juunikuus kuuenädalasest vangistusest sakslaste poolt, võtsin uuesti käsile ajutiselt katkestatud töö oma usaldusmeeste võrgu kaudu registreerida valdade järgi Eesti riikluse mõttele kindlad mehed, peidetud sõjarelvad ja sõjamoona, kuigi mõni päev pärast kojutulekut tuli minu juure kohaliku vangimaja ülem, saksa veltveebel, endine Kölni linna postiametnik, kelle täielise poolehoiu olin võitnud vangis viibimise ajal, ja mind hoiatas, paludes olla ettevaatlik, sest kohalik sakslaste Nachrichtendienst (sõjaline salaluure) pidavat mind ja minu tegevust teraselt silmas. See mind ei heidutanud, küll aga muutis see minu tegevuse veelgi konspiratiivsemaks, sest tegelikult ei olnud sakslased minu vangistamise ajal leidnud ühtki asitõendust minu vastu, kuigi mu korteri määratu suurele pööningule olid peidetud siis juba likvideeritud I Eesti Polgu terve orkestri instrumendid ja üks kümneks osaks muudetud mootorratas, samuti ligi kümne valla nimestikud püsise ja padrunite arvu kohta, mis olid koostatud enne mu vangistamist. Orkestri pillid viis Mihkel Lüdigi, I Eesti Polgu kapellmeister, detsembrikuus tervelt ja hästi hoitult ära ja nii sai Eesti sõjavägi esimesed helid Sõjaministeeriumi orkestri näol.

Tööd, mis Ajutine Valitsus, töötades küll põranda all, oli mulle aprilli algul kohuseks teinud, nimetades mind ühtlasi oma volinikuks Läänemaal, tuli jätkata. Käesolevas kirjutuses ei taha ma laskuda selle määratu hädaohtliku töö kirjeldamisele, mille tulemuseks olid aegsasti ettevalmistatud ja tublidest Läänemaa poegadest koostatud patriootilised sõjaväelised kaadrid, mis täidavad mu südant rõõmuga veel tänapäevalgi. Need kaadrid muutusid pärast esimesteks Läänemaa Kaitseliidu salkadeks, kes võimu üleminekul sakslasilt eestlasile minu esimesel kutsel tulid laviinina välja oma kodukohtadest, andes julgeolekut Haapsalule ja Läänemaaale, ja tollekordse sõjaminister kindral Larka nõudel (täpset kuupäeva ma ei mäleta) andsid viivitamata nõutava arvu — 600 — mehi ja panid sellega aluse Tallinna Vahipataljonile, kus pärastpoole viibis alatiselt 800 läänlast.

Tahan vaid lühidalt mainida, et minu korter Haapsalus muutus tsentraaliks, kuhu kõik niidid kokku jooksid ja kust omakorda jällegi kõik korraldused edasi läksid. Minu juures elasid tol ajal linnapea J. Leppik ja miilitsa ülem ja ühtlasi maavalitsuse sekretär J. Reinhold, keda mõlemaid olin toonud väljastpoolt Läänemaaale Haapsalu vere värskendamiseks. Ka Läänemaa maavalitsuse esimees A. Saar oli minu alatine külaline. Minu juures käisid vaid üksikud minu usaldusmeestest ja vähesed endise I Eesti Polgu ja teised ohvitserid. Uldküsimusis pidasin nimetatutega nõu, kuid paljudest asjadest hoidusin kõnelemast ja otsused langetasin ikka üksi. Näiteks valdade nimestike pidamisest ja relvade arvust ei saanud ma kellelegi kõnelda, kuigi sõbrad olid teadlikud mu tegevusest.

Seinal rippus suur lääneringe kaart, kus igal õhtul

pärast ajalehtede kättesaamist rongilt petrooleumilambi valgusel märkisin nõõpnõeltega ja niidiga liitlaste ja sakslaste rinde muutused. Mida rohkem sügise poole, seda pinevamaks muutus meeoleolu. Üldist olukorda aitas märksa selgitada ka saksa vangla valvureilt saadav sotsialistlik saksa ajaleht „Rheinische Zeitung“. Vangisviibimisest peale oli mul viimastega jäänud hea vahetevahel üksikuid vangis viibivaid eestlasi, ja kuigi see ajaleht oli ametlikult saksa sõjaväes keelatud, lugesid sõdurid seda siiski. Saksa sõjaväe lagunemise tundemärgid üha kasvasid ja saksa rahva meeolust Saksamaal andis küllaldaselt ülevaatliku pildi ülealtähendatud „Rheinische Zeitung“, kuigi need lehed jõudsid päralt suure hili-nemisega.

Novembri algul muutus õhkkond otse tuliseks ja 13. novembri õhtul sain raudteejaamast, kus kottpimeduses igal õhtul rongi saabumisel käisin otsimas ajalehti, esimese numbri uuesti ilmunud „Tallinna Teataja“st. Peale kõige muu paelus mu tähelepanu selles numbris ja täitis meid, mu sõpru Leppikut, Reinholdi ja mind, määratu rõõmuga teade saksa lääneringe kokkuvarisemisest ja rasvaste tähtedega trükitud liitlaste kontributsiooni nõudmised sakslasilt — tuhandeid vedureid, sadasid tuhandeid vaguneid, laevu, määratul hulgal igasugust sõjavarustust jne. Samal hetkel tekkis mul kava tegutsemiseks ja taguda rauda kuni see on kuum. Sõbrad kiitsid mu mõtte õigeks, kahtlesid vaid selle läbiviimises ja hoiatasid isegi uuesti vangistamise eest, kuid järgmisel hommikul asusin selle teostamisele.

14. novembri hommikul seadsin oma sammud otse saksa Kreisverwaltungisse (Maakonnavalitsus), et pääseda Kreishauptmanni jutule. Saanud vastuse, et vanahärra olevat hodus haige, läksin ta korterisse, ja kuigi ta lamas voodis, võttis ta mind minu tungival palvel siiski vastu. Istet võtnud toolil ta voodi ääres küsisin, kas tal on juba teada saksa rinde kokkuvarisemine läänfrondil. Minu imestuseks sain eitava vastuse, sest teated rindeilt tulevat viimasel ajal suure hilinemisega. Tähendasin siis, et Tallinnas on hakanud uuesti ilmuma sakslaste poolt nende tulekul suletud eesti rahvuslik ajaleht „Tallinna Teataja“, mille esimene number mulle kätte jõudnud, ja palusin luba talle tõlkes ette lugeda liitlaste poolt sakslastelt nõutavaid kontributsiooni määrasi. Ta nõustus. Lugesin aeglaselt tuhandeid, sadasid tuhandeid ja miljoneid arve. Kreishauptmann, reservist kutsutud auväärt, juba hallide juustega, vanem härra, oli aegamööda voodis istukile tõusnud ja suured pisarad voolasid tal üle põskede, kui temale nii kurva sõnumiga olin jõudnud lõpule. Ta palus vabandust oma pisarate eest ja küsis minu soovi järele.

Nüüd oli saanud minu suur silmapilk. Hakkasin talle seletama meie rahva iseseisvuse püüdeist ja saksa okupatsioonivõimude senisest valest taktikast ja käitumisest meiega, et saksa rinde kokkuvarisemise tagajärjel lääneringel nad peavad nüüd lahkuma ka meie maalt ja meid, kultuurse rahva, jätma kaitseta enam-

laste barbaarsete väesalkade ohvriks, kuna olukord oleks olnud märksa teine meie rahvusväeosade allesjätmise puhul. Kõnelesin palju ja innukalt sel teemal ja, tundes vastase nõrgenemist, asusin pealetungile. Tegin talle selgeks, et ainuke võimalus ennast kaitsta ja päästa vene röövsalkadest on lahkuda meie maalt ja täieline võim meie kätte anda, ja mida kiiremalt see sünnib, seda parem meile. Tallinnas on võim juba antud Ajutise Valitsusele ja nüüd on kord tema käes anda koha peal võim minule kui Eesti Ajutise Valitsuse Läänemaa volinikule, kusjuures inimsuse ja verevalamise ärahoidmise mõttes palusin mitte evakueerida varandusi, vaid jätta meile kõik see, mis meil on hädavajaliselt tarvis, kõigepealt aga telefoni-keskjaamad Haapsalus, Märjamaal ja Lihulas, et meil oleks võimalik alal hoida korda.

Kauase vaikimise järele tuli siis esimene täis imestust küsimus, et millega ma mõtlen korda alal hoida. Seda küsimust ma just ootasin, kuna olin end sellele ette valmistanud. Vastasin, et kui ta oleks kuu aega tagasi seda minult küsinud, siis loomulikult ma ei oleks sõandanud anda vastust, sest minuga oleks toimitud teiskordselt samuti nagu kevadel, s. t. mind oleks vangistatud, kuid nüüd võin talle ütelda täiesti avameelselt, et silmapilgust, kui ta mulle rahulikult teel annab üle võimu Läänemaal, on 12 tunni jooksul Haapsalus 250 hästi relvastatud meest kodanike varanduse kaitsmiseks, ja et ühtlasi garanteerin talle saksa vägede rahuliku ja takistuseta äraviimise Läänemaalt. Ma olen pidanud oma sõna, ma olen annud sakslaste palvel ühe nende transpordi saatmiseks relvastatud kaitse kuni Valga jaamani ja kirjaliku tõenduse vastu saanud, et nad õnnelikult olid jõudnud Läti piirini.

Ma olin otsustanud mängida lõpuni saksa Kreishauptmanniga va banque, sest ma olin teadlik nii oma korraldatud jõududest kui ka üle maa laiali paisatud väikestest sakslaste jõukudest, kes siin Eesti läänepoolsemas sopis olid täiesti lootuseta seisukorras igasuguse abi suhtes ja kujundasid endist mingi kaugele ettepaigutatud eelposti. Saksa Kreishauptmann tõusis aeglaselt voodist ja liikus kirjutuslaua poole. Siis korraga vaatas ta mulle otsa, nagu oleks ta leidnud õnneliku pääsu, ja küsis, kas minul olevat ka volitus Ajutiselt Valitsuselt võimu ülevõtmiseks. Sellest silmapilgust alles olin ma teadlik oma võidust. Ma vastasin, et kui mul säärane kirjalik volitus oleks olnud, nad oleksid ammu võinud mind vangistada, kuid kui ta minu volitustes kahtleb, siis võib ta ju kohe minu juuresolekul helistada Tallinna Ajutise Valitsusele ja pärida kinnitamist. Kuid ta ei teinud seda, ta oli murtud. Ta ütles vaid, et tunneb mind juba mõnd aega ja usaldab mind. Ta istus laua taha ja kirjutas alljärgneva akti:

Hapsal, d. 14. Nov. 1918.

Ermächtigt durch Erklärung des Gen. Komandos 68 und der Provinzialverwaltung Estland v. 13. d. M. habe ich heute die Kreisverwaltung Wieck dem Beauftragten der temporären estnischen Regierung Herrn Rechtsanwalt Alwer in Hapsal übergeben. — Eschment, Hauptm. komandiert als Kreishauptmann. (L. S. = Der Kreishauptmann des Kreises Wieck zu Hapsal.)

Tõlge.

Haapsalu, 14. nov. 1918.

Kindralkomando 68 ja Eestimaa Provintsi-valitsuse seletuse alusel 13. skp. andsin ma täna Lääne Maakonna-valitsuse üle Eesti Ajutise Valitsuse Läänemaa volinikule härra advokaat Alver'ile Haapsalus. — Eschment, Hauptmann, komandeeritud maakonnaülemana. (T. K. = Läänemaa maakonnaülem Haapsalus.)

Kas Kreishauptmannil päev enne seda tegelikult olid olnud mingisugused läbirääkimised saksa kindralkomandoga ja Eestimaa provintsi-valitsusega, nagu ta seda tõendab dokumendis, seda ma ei tea. See võis olla sündinud vaid üldjoontes, sest tema käitumine minu juuresolekul tõendab vastupidist, tõelisest olukorrast mitteteadmist ja ootamatust. Ka mõni päev hiljem tulnud telegramm, millest allpool on juttu, kõneleb teist keelt.

Kui öeldakse, et süües kasvab isu, siis käesoleval juhul oli see eriti õige. Võimu üleandmise dokument käes pöörasin uuesti Hauptmanni (mitte enam Kreishauptmanni) poole ning püüdsin talle selgeks teha, et õieti peaks nüüd ka kogu maakonna toitusvalitsus (Kreisversorgungszentrale) mulle üle antama, sest see asutus ei varusta ju mitte ainult sõjaväelasi, vaid ka kodanikke ja kuulub seega maale. Ei tohiks üle andmata jääda ka toitusvalitsuse päralt kassas olev sularaha, sest ka see on kohalike elanike omandus. Nüüd oli minu pealetung juba märksa kergem kui algul ja selle tagajärjel võisin rahulikult mainida ka olukorda, et toiduvara mitte heatahtlikult üleandmisel ja nende sõjaväelaste vähese arvu juures võin ma lihtsalt vägivallaga takistada toiduvara äraviimist. Pikema puiklemise järele leppisime kokku, et kõik toitusvalitsuse tagavarad jäävad kohale, kuid raha üle ta ei võivat otsustada, kuna seal olevat ikkagi oma ülemus. See mind aga ei rahuldanud, telefoni teel otsis ta üles vastava ülemuse, Hauptmann Wittenbergi, kes lubas ilmuda kahe tunni pärast.

Vahepeal tormasin Kreisverwaltungisse (maakonnavalitsusse) ja palusin kõiki ametnikke enda juure. Seletasin neile mõne sõnaga ära sakslaste maailmasõja kaotamise, Tallinnas Eesti Ajutise Valitsuse uuesti võimule tuleku ja äsja sündinud kokkuleppe, mille põhjal võim Läänemaal on minule üle antud, ning tähendasin, et kes minuga soovivad edasi töötada, need võivad jääda tööle, teisi aga palun viivitamata lahkuda. Preili Kalju, nüüd proua Toolse, kes oli minu inimeseks saksa Kreisverwaltungis ja teenis telefonikeskjaamas, kes naisena üles näitas haruldast julgust okupatsiooni ajal ja kelle teeneid sel alal pärast hinnati Kotkaristiga, oli muretsenud kohale Eesti lipu, mis mõne minuti pärast uhkesti lehvis nüüd juba Eesti maakonnavalitsuse hoonel ja kõigest umbes tunni aja jooksul sündinust mitte midagi teadvaid kodanikke ja saksa sõjaväelasi suuresti imestama pani. Nägin mööduvaid saksa sõjaväelasi seisatamas ja suuril silmil vaatamas Eesti lippu!

Sealt ruttasin kiiresti toitusvalitsusse (Kreisversorgungszentrale) ja toimisin niisama nagu eespool, tähendades, et nüüdsest peale kuulub kõik vara Eesti Vabariigile ja et tunni aja pärast ilmuvad siia minu

usaldusmehed, kes tegelikult hakkavad varandust üle võtma raamatute järgi, samuti kuulub kõik raha uuele võimule ja ei tohi nad ühtki penni enam välja anda ilma minu vastava loata (kuigi formaalselt säärane otsus veel tegemata oli). Ehmunud ametnikud alistusid, kuna keegi ei olnud arvestanud saksa võimu nii kiiret lange-mist, ja näitasid mulle kuulekalt kassaraamatuid, mil- lede järgi pidi kassas olema üle kolmesaja tuhande saksa riigimarga sularahas.

Nüüd alles oli mul aega rutata koju, panna leh- vima ka seal Eesti lipp ja kiirkõnes omakseile ja sõp- radele anda edasi teadet sündinust, ning siis tagasi Haupt- manni poole. Ka Hauptmann Wittenberg, Toitlusvalit- suse ülem, oli kohal, ja meie vahel algas viimne lahing raha pärast. Tema tahtis tingimata helistada Tallinna ja küsida oma ülemuselt vastavaid juhtnöore, kuna osa raha kuuluvat ikkagi sõjaväele. Mulle oli selge, et sää- rasel juhul kogu mu ettevõtte oleks nurjunud, sest Tal- linnas võis sakslaste võim olla veel tugev, terve minu aktsioon aga oli rajatud kiirusele ja ootamatusele. Meie vaidlused juriidilisest ja inimlikust seisukohast kestsid kaua, lõpuks jäin ma aga ka seekord võitjaks, mõlemad Hauptmannid nõustusid mu väidetega ja tehti vastavad korraldused terve toitlusvalitsuse ühes rahaga mulle üleandmiseks.

Ja nüüd tagasi maakonnavalitsusse, kus algas kolm nädalat ööd ja päevad kestev pinev ja metsik töö. Esi- mese ametliku paberi minult kui Eesti Abutise Valitsuse Läänemaa volinikult said I Eesti polgu ohvitserid Ojas- son ja Reinvald, keda vahepeal olin lasknud kutsuda ja määrasin üle võtma sakslaste toitlusvalitsuse vara ja sularaha. Siis määrasin Haapsalu linna komandan- diks kapten Riiberigi (nüüd juba kindralmajor), kes oli teeninud vene väes pioneerohvitserina ja kes hästi va- litse saksa keelt. Tänu tema osavusele läks mul korda ainult heade sõnadega hankida kohalikult saksa sõja- väeosalt pooled telefoniaparaadid, mida meile oli hä- dasti tarvis. Ja juba vähese aja pärast olid mul kõik valla- valitsused Läänemaal varustatud telefoniaparaatidega, sest sakslased olid pidanud sõna ja keskjaamu meile tervelt üle annud, nõnda et iga Tallinnast tulev kor- raldus, kas mobilisatsiooni või varustusenõudmise käsk või muu korraldus, oli poole tunni jooksul üle terve maakonna edasi antud. Terve rida telefonimontööre töötas ideaalselt ja puuduvad aparaadid rekvireerisin armutult igalt eraisikult, sest hea side on sõja oludes esmajärgulise tähtsusega, see oli mulle oma okupatsiooni- aegse konspiratiivtöö puhul hästi selgeks saanud.

Selle õigeaegse kiirusega ja ootamatusele rajatud taktika tagajärjed andsid ennast õige pea tunda. Järg- misel päeval tuli Haapsalu sadamasse saksa tanklaev petrooleumilaadungiga. Kui saksa kapten uutest võimu- dest teada sai, tahtis ta sadamast lahkuda, kuid see ei õnnestunud. Kiirelt nimetasin sadamakomandan- diks Reinvaldi ja relvastatud kaitseliitlased võtsid laeva valve alla. Samale Reinvaldile, kelle isa oli Haapsalus jõukas kaupmees, tegin ülesandeks muretseda nii palju tühje petrooleumivaate kui linnas ja ümbruskonnas iga- nes leidub ja asuda petrooleumi väljapumpamisele tanklaevast.

lialgi ei unusta ma seda täpsust ja kuulekust, mil- lega tol ilusal ajal käske täideti! Nii ka selles pet-

rooleumi-afääris. Vaate otsiti, leiti, neid puhastati, pi- gitati, seati korda, ööl ja päeval polnud vahet, ja juba pumpasid tublid kaitseliitlased petrooleumi. Saksa tank- laev sõitis tühjalt oma kodumaale tagasi, olles annud osakesegi tagasi sellest, mis üheksa kuu jooksul nii metsikult meie maalt oli röövitud ja välja veetud. Läänemaa elanikud aga ei tarvitsenud vähemalt sel tal- vel istuda oma kodudes pimeduses, sest petrooleumi andsin üle tulevasele maakonnavalitsusele.

Huvitav oli ka silmapilk, kui juba kolmandat päeva endise Kreishauptmanni kabinetis istudes mulle üle anti Tallinnast päralt jõudnud Läänemaa Kreishaupt- mannile adresseeritud rittmeister von Zahn'i allkirjaga järgmise sisuga telegramm: „Milgi tingimisel valitse- mist mitte üle anda.“ Kipitses saata vastus: „Ei anna ialgi valitsemist üle, Kreishauptmann Alwer!“ Kuid aeg oli liig tõsine naljatamiseks.

Uhel pärastlõunal teatati mulle, et sakslased olevat siiski vedanud raudteejaama osa toiduvarest, mis kok- kuleppe põhjal pidi jääma siia, ja selle laadinud vagu- neisse. Niisugune asi mulle ei meeldinud. Saatsin kor- ralduse jaama seada rong kokku nii, et vagunid toidu- varaga jääksid rongis viimseiks, lasksin valida salga- kese kaitseliitlasi ja andsin neile käsu: jäägu kaks viim- set vagunit toiduanetega saksa sõjaväerongist maha. Ja need vagunid jäid maha ja toiduvara tuli uuesti linna tagasi.

Uhel päeval teatati mulle, et lahkunud sakslased olevat visanud raudteejaama väljakäiku püssiosi. Lei- dus toredaid poisse, kes tühjendasid haiseva augu, sealt ligi 200 püssilukku ja osaliselt teisi osi välja töid ja need puhastasid. Püssid seati uuesti kokku ja nad olid meile marjaks.

Tahtmata, laskuda üksikasjadesse tähendan lõpuks veel, et sakslastelt ülevõetud toiduvarestuse väärtus oli raamatute järgi üle 400.000 saksa riigimarga, mis kõik läks Lääne maakonnavalitsuse kätte, osaliselt aga minu käsul kasutati kaitseliitlaste toitlustamiseks. Sularaha võtsin üle umbes 300.000 saksa riigimarka, mille pärast samuti edasi andsin maakonnavalitsusele, maha arvatud 100.000 marka, mis läks laenuks Abutisele Valitsusele järgmisel juhul:

Umbes nädal aega pärast võimu ülevõtmist saksla- silt sõitsin Tallinna, et Abutisele Valitsusele aru anda oma tegevusest. Praeguses Ohvitseride Keskkasiinos, kus tol ajal asus Abutine Valitsus, kohtasin peaministrit K. Pätsi, kes seks ajaks oli juba vabanenud sakslaste käest vangist, ja küsisin imestanult saali reastatud suure arvu toolide põhjust, saades vastuseks, et valitsu- sel on hädasti tarvis raha ja õhtuks olevat kutsutud koosolekule Tallinna kaupmeeskond, et viimaseilt püüda saada umbes 50.000 saksa marka. Missugust vaevalist teed pidi valitsus käima, et hankida endale ainelist alusvara!

Et selgitada säärase rahasumma väärtust tol ajal, toon siinkohal Abutise Valitsuse pea- ja sõjaministri K. Pätsi märkuse ühel dokumendil: „Tõestan, et mina Abutise Valitsuse Sõjaministrina kõige raskemal ajal, kui Valitsusel kusagilt raha võimalik saada ei olnud, hra Eduard Alwer'i nõuandel Haapsalust tema käsutada olevatest summadest 100.000 marka sain, mis kaitse korraldamiseks ära kasutati.“

E. ALWER.

Inimajalugu on jätnud meile suurte minevikutegelaste tüüpe. Paljud neist valgustavad inimkonda kui kiired teisest maailmast. Rahu, halastuse ja headuse maailma on jäänud särama Franciscus Assisi hele täht sedavõrd selgesti, et seda ei ole suutnud tumestada üle 700 aasta pikk ajavahemik. Ajalugu ja legendid on põiminud temast omapärase ideaalkuju. Teda tuntakse inimeste ja loomade, lindude ja lillede vennana, jutlustajana ja rahutoojana. Teda imetellakse kuulsas „Päikese laulu“ loojana, kiskjate taltsutajana ja haigete tervendajana. Kui kauneid helisid suutis Franciscus võluda karmide inimeste ja isegi loomade hingekeelelt, võime lugeda „Püha Franciscuse lillekestest“, mis ilmusid ka hiljuti eesti-keelses tõlkes. Tõsiasjad, põimitud legendidega, on loonud Franciscusest suurima mõistatuse inimkonnale, kellele on omistanud erilist tähelepanu kõikide aegade teaduse- ja usumehed. Oles *homo illiteratus*, ei hoolinud ta teadusest, kuid seda enam hoolib teadus temast. Need vähesed lihtsad ja südamesse tungivad kirjutused, mis ta maailmale pärandas, on ammugi üle kaalutud tüsedate köidetega, mis teised temast on kirjutanud. See „Issanda kerjus ja Jumala narr“, nagu ta ennast ise nimetas, sai 1926. aastal, millal pühitseti ta 700-dat surmapäeva, harukordse huvi osaliseks. Assisi linnakesse sõitsid kohale Itaalia kuningas, paavsti esindajad ja lõpmatud hulgad muid tähtsaid ning vähemtähtsaid küllalisi igast maailmakaarest. See sündmus andis uut tõuget Itaalia kuningriigi ja paavsti maailmariigi lähenemisele, mida hiljem krooniti täielise kokkuleppega. Siin lehvitsid kõrvuti kuningriigi ja paavsti lipud ning ühiselt austati Püha Franciscust — meest, keda omal ajal naerdi ning põlati.

Kui meie „Kaitse Kodu!“ veergudel mõne reaga puudutame selle kummalise mehe elukäiku, siis põhjustab seda asjaolu, et 4. oktoobril, ta mälestuspäeval, pühitsetakse iga aasta ülemaailmset loomakaitse-päeva. Päev organiseeritakse Ülemaailmse Loomakaitse Liidu poolt, kel on enam kui 2000 ühingut kõigis maailmaosades. Selle päeva pühitsemisest võtab innukalt osa ka Eesti, eriti meie noorsugu, nagu nägime seda käesoleval aastal Kadrioru pargis. Tutvudes selle mehe elulooga näeme miks just tema aga mitte kellegi teise mälestuspäeval pühitsetakse loomakaitsepäeva. Peab aga kohe tähendama, et selle mehe elu ja toimingud

võivad kergesti jääda meile arusaamatuks sel juhul, kui püüame teda mõista moodsa aja raames. Isegi suurvaim kuulub oma ajastusse ja on kergeimini mõistetav ikkagi selles miljões, kus ta tegutseb. Peame tungima keskaega ja pidama eriti silmas kirikuid ning kloostrid ühes nende hüvede ja pahedega, sest need olid tollal suunaandjad niihästi vaimses kui ka poliitilises elus.

Franciscus Assisist sündis 1182. aastal rikka riidekaupmehe pojana. Koolis käis ta S. Grigorio preestri juures, kus õppis lugemist ja kirjutamist ning veidi ladina keelt, mis oli sellal veel üldiselt tarvilisel. Ta haridus jäi sedavõrd puudulikuks, et kirjutamise kunsti ta ei õppinud kunagi täieliselt ära. Seepärast ta ei vihastanudki, kui teda hilisemal ajal kutsuti idiota'ks, s. o. harimatuks. Koolist vabanenud asus ta isale abiks ärialal, kuigi kaupmehekutse teda eriti ei huvitanud. Isa abilisena, kes oli jõukas, elas noor Franciscus muretut ja lõbusat elu. Ta kogus enese ümber rohkesti vallutat ja lärmitsevat noorust, nii et sageli võis ta isa uhkes majas kuulda veinist joobnute ülemeelikuid naljatusi. Rüütli elukutse oli tollal igale tegevust himustavale noorukile ideaaliks. Mis oli veetlevam kui tulla toime raskeimate ülesannetega ja võitlustega, teenides sellega au ja kuulsust ning oma südamedaami armu? Rüütli mõök pidi olema niihästi taevaste kui ka maiste väärtuste teenistuses. Seepärast valdaski noort Franciscust püüde teha midagi Kristuse riigi heaks, välja astuda töö ja õiguse kaitseks, võidelda kõige hea ja õilsa eest. Unistades oma ideaalidest, veetis Franciscus oma aega väga lõbusalt ja ülemeelikult. Andis kalleid pidusööke sõpradele ja rõivastus toredasti nagu mõni prints. Peab tähendama, et ta ei teinud seda niivõrd edevusest kui võrd auahnusest, mis väljendus selles, et äratada üldist tähelepanu. Prantsusmaalt tungis röömsate trubaduuride elulaad Põhja-Itaaliasse, mis ei jätnud külmaks Franciscustki. Temagi hakkas suurejooneliselt harrastama röömsaid teadusi (*gaya scienza*). Ta asutas Assisi lauljaid ja mängijaid koosneva rühma, tõmbas selga kahevärvilise, kallemast ja odavaimast riidest valmistatud narrirüü ja rändas ühes seltsilistega peolt peole, valmistades enesele ja Assisi elanikele lõbu. Kõigis oma vallatusis ei kaotanud ta siiski oma sünnipärasust suursugusust. Alatus ja madalus ei pääsnud ta hinge, solvavaid ja inetud sõnu ei kostnud kunagi ta huultelt.

Oleks ka ekslik arvata, et Franciscus elas oma noorusaastail ainult rõõmudele ja pidustustele. Ta vastuvõtlikku hinge puudutasid juba tollal ümbruskonna hädad ja puudused, ent oma nooruse tõttu polnud ta võimeline võtma kõike südamesse ja tegema otsustavaid järeldusi. Talle piisas olla helde ja vastutulelik kõigile abiotsijaile, sest ta ei loendanud kunagi summasid, mis ta kulutas vaeste abistamiseks. Aastate möödudes kasvas tas arusaamine elu martüüriumist

Franciscus elas üle rahutu ja kärsitu sisemise murrangu aja, mis teda lõpuks lükkas vaesema ja alama rahva kaitsjate kilda. Teravate sotsiaalsete vastolude tõttu jagunesid Assisi elanikud võitlevaks parteideks. Umbruskonna võimukamate parunite ja neid toetavate aadlike seisukord läks Assisis sedavõrd hädaohlikuks, et nad põgenesid Assisist naaberlinna Perugiasse, ähvardades vallutada oma kodulinna sõjaga. Mõne aasta pärast tuligi otsustav võitlus, mis lõppes Assisi linnakesele kurvalt. Ka Franciscus haaras mõõga ja võitles kaasa, kuid langes ühes kaaslastega vangi. Vangis ei kaotanud ta oma tavalist röömsat meelt, vaid vestles ja naljatas alati. Rüütlid, kelledega ta juhtumisi ühes istus, ei mõistnud, kuidas ta võis pilgata kongi ning ahelaid ja mitte hoolida häbit ning alandusest, mille all kannatasid kõik teised. Kui üks kaaslane talle seda ette heites, vastas Franciscus: „Mul on ükskõik, mida teie minust arvate. Ükskord aga austab mind terve maailm.“ Siit näeme, et Franciscus juba nüüd tundis, nagu oleks ta kutsutud suurte ülesannete teostamiseks, kuid vaevalt võis ta siis ise aimata, milliseks kujuneb ta ülesanne.

Vangist vabanedes ei leidnud Franciscus midagi paremat, kui hakkas valmistuma aadliseisusesse astumiseks. Sellest tõmbas kriipsu läbi raskekujuline haigus, mis oleks pea-aegu lõpnud surmaga. Paranedes siiski imekombel, oli sündinud murrang. Röömsaimadki laulud ei suutnud teda võluda, sõprade naljad ei veedelnud enam. Ta vaatas nüüd kogu elule tõsisema pilguga, sest ta oli joonud kannatuse karikast. Franciscus hakkas uduselt nägema oma ideaali. Sõbrad kirjutasid selle meelemuutuse haiguse arvele ja lootsid, et kurb meeoleu varsti muutub. Franciscus saigi lühikeseks ajaks tagasi endise meeoleu ja hakkas unistama suurtest tegudest rüütlina. Juhus tuli appi, et just samal ajal puhkesid Alam-Itaalia vabastamise võitlused Prantsuse kuninga ülevõimu alt. Franciscus otsustas kaasa lüüa ja muretse enesele rikka kaupmehe pojana suurepärase sõjavarustuse. Kuid samas hakkas tal kahju vaesest rüütlist, kes ei saanud sõita kaasa varustuse puudusel. Franciscus kinkis talle oma toreda varustuse ja muretse asemele vaid hädapärast. Ent sõidust ei tulnud seekord Franciscusel siiski midagi välja. Olles õieti eksalteeritud tüüp oma ülitundelise hingeelu ja elava kujutlusvõime tõttu, hakkasid unenäod ja visioonid määrama ta saatust. Ta piinleb näht unenägede käes ega tea, mis õieti teha. Vaevatud ja vintsutatud kahtluse mürgist, heidab ta kord väsinult puhkama. Pooluses kuuleb ta häält, mis käseb tal tagasi minna Assisi, kus talle öeldakse, mida ta peab tegema. Teiste üllatuseks ja vanemate pettumuseks ja reisiski varsti Assisi. Sinna jõudnud aga Franciscus ei teadnud, mis talt peab saama. Sõbrad korraldasid peo ja Franciscus oli jällegi nende pidukuningas. Kuid rongkäigul ta ei naernud ega laulnud, vaid järgis teistele vaikides ja jäi viimaks maha. Akki haaras teda seletamatu rõõmutunne. Ta jäi kivistunud seisma. Isegi piitsahoobid poleks teda suutnud paigast nihutada, nagu ta ise hiljem ütles. Sõbrad olid vapustatud, leides teda nii muutununa. Mõned püüdsid naljatada, üteldes: „Mis on sinuga ometi juhtunud? Kas mõtled ehk naist võtta?“ Franciscus vastas: „Võtan tõesti naise: õilsa, rikka, kauneima kõigist, keda teie olete iial näinud.“ Franciscus ei ütelnud sõpradele, aga ta ise juba teadis, et selle naise nimi on Vaesus. Siitpeale hakkab Franciscus sammuma sisemiste muutuste ja murrangute teed, hakkab võitlema, et leida oma ideaali. Ta lõpetab endise eluga ja hakkab elutõde otsima alanduses ning palves. Ta annab abitarvitajatele kõik, mis tal on, isegi särge seljast, kuid sellest ei jätku veel, sest niikaua kui ta annetab ja head teeb, seisab ta kõrgemal abitsijaist. Franciscus tahab ise läbi elada abipaluja kurva

osa. Olles palverännakul Roomas Peetruse kirikus jagab ta oma viimse raha kui ka riided kerjustele ning kaltsudega kaetult läheb kiriku trepile ja sirutab välja käe almusse järele. Ta teadis nüüd, mis on enesealanduse kõrgeim tipp, kuid ta pidas vajalikeks ületada veel suuremaid raskusi. Jõudnud tagasi isakoju, katsub ta luua sidemeid pidalitõbis- tega, kellest ta seni oli hoidunud eemale kui katkust. Kohates kord üht neist õnnetuist, andis Franciscus talle kullatüki ja suudles haige väljasirutatud kätt. Franciscus võitis jällestustunde ja muutus pidalitõbis- te alaliseks aitajaks ning sõbraks. Ta ei tahtnud aga seejuures taotleda midagi muud kui enda alandamist ja sisemist kasvatamist.

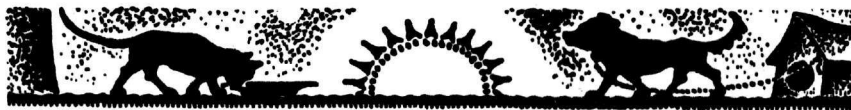
Sattudes oma kummalise eluviisi pärast vastollu isaga, lõpetas Franciscus temaga kõik sidemed ja andus täieliselt kerjuse elule. Kuid ta kerjamises oli midagi sügavat ja sümboolset, sest Franciscus ei palunud mitte üksi leiba, vaid ka kive kirikute parandamiseks. Tema suutis parandada küll üksikuid kirikuid, aga eks ähvardanud kogu katoliku kirikut tollal sisemine varisemise oht. Franciscus käis julgesti oma okkalist rada pöörmata tähelepanu sellele, et sageli uuitsa- poisid jooksid karjas ta järel, pildudes talle pori ning kive. Keegi ei võinud ta välimuses aimata tulevast vallutajat. Kas oleks ükski rüütel suutnud enam korda saata kui tema — Issanda, alanduse ja vaesuse rüütel? Kümne aasta pärast kandis ta alanduse tuunikat viis tuhat meest ja sada aastat hiljem maeti selles suur Dante. Franciscusest sai frantsisk- laste ordu asutaja ja ideeline juht.

Nimetatud ordu tekkimisloo, samuti ka usundliku, kultuurilise ja ajaloolise tähtsuse puudutamine ei ole nende ridade ülesanne. Tahaksime vaid mõne sõnaga mainida Franciscuse vahetõde loomadega, mis on toonud talle loo- makaitse-päeva aupaatroni nime. Franciscuse püha lihtsa- meelsus aitas tal võita rohkesti südameid. Ta ei püüdnud iialgi mingit võimu ega läheneda kellelegi kavalusega. Ta õpetas, et on parem olla lihtsameelne ja rumal kui kaval ja tark. Franciscuse enese lihtsameelsusest kõnelevad arvutud legendid. Ta olevat pöördunud sageli loomade ja lindude poole, kutsudes neid loojat kiitma. Ta nimetanud oma vennaks nii eeslit kui ka hunti metsas. Ning loomad ja linnud olevat usaldanud teda, muutunud julgeiks ning talt- saiks ta pilgu ja sõnade mõjul. Väga iseloomustav on le- gend, mis kujutab teda taltsutamata hunti, kes oli hirmuks ühe linnakese rahvale. Hunt lubas Franciscusele jääda talt- saks ja loobuda edaspidi kurja tegemast, kui linna rahvas ta ülalpidamise eest hoolt kannab. Hunt järgnes penina Franciscuse kannul linna, kus rahvas lubas kõigiti ta eest hoolitseda, mispeale Franciscus ta metsa tagasi saatis. Teisal ta kohtab lindude parve, kes ta lähenedes rahulikult jäi oota- ma. Franciscus pidas lindudele kõne ja need lendasid ära alles siis, kui ta oli neile ristimärgi teinud. Arvutud legendid ja luuletajaile olnud tänapäevani üheks suurimaks inspirat- siooniallikaks.

Ta olemusest hõõgus nii suurt õrnust ja headust, et tolle aja inimeste arvates linnud ja loomad pidid seda mõist- ma. Franciscus tahtnud kord alustada tänaval jutlust. Teda takistanud pääsukesteparve üleemeelik sädistamine. Ta ooda- nud tükk aega ja ütelnud neile: „Minu õekesed, pääsukesed, olete juba küllalt kõnelnud, laske nüüd ka mind seda teha.“ Ning pääsukesed vaikinud, kuni jumalamees oma kõne oli lõpetanud.

Tõesti suured isikud siin maailmas ei taha elada edasi kivist monumentides, vaid järgnevate põlvete hinges, nagu see on maksev Franciscuse kohta, keda mälestab kogu maailm iga aasta 4. oktoobril.

— ju.

3. Diviisi sügismanööver

Iga riigi sõjavägi ja riigikaitseorganisatsioonid, kes tahavad end igakülgsetelt ette valmistada, oma võimeid ja tegevusviise kontrollida ja uurida mitmesuguseid muid sõjalisi küsimusi, korraldavad aeg-ajalt suuremad sõjalise ja lahingutegevuse õppused, manöövrid. Ka meie Kaitseliit ja sõjavägi on käinud sama teed oma riigikaitsejõudude ettevalmistuses. Seesuguste suurõppuste korraldamine ei ole nii lihtne ja kerge kui see võib-olla paistab esimesel hetkel asjasse mittesüvenenule. Kaasaja nähtused rahvusvahelises elus tõendavad, et sõda võib alata ja selle võivad edukalt läbi viia ainult need riigid, kes on end selleks põhjalikult ja igakülgsetelt ette valmistanud. Manöövergi, kuigi vaid lühiajaline õppus, sõjaline mäng, saavutab oma eesmärgid ainult siis, kui selle korraldajad on teostanud suure ettevalmistustöö.

Iga manöövri korraldamisel seatakse üles eesmärgid, mida tahetakse sellega saavutada, teostada, uurida või katsetada.

Meie sidemehi manööbris

Kaitseliidu ratsamehed manööbris

Manöövrite eesmärgiks on tavaliselt:

- mitmesuguste väeliikide koostöö harjutus;
- kogemuste andmine keskmistele ja noorematele juhtidele üksuste juhtimises manöövriolukorras;
- operatiivse juhtimise oskuste ja kogemuste andmine kõrgematele juhtidele ja staapidele;
- sõdurkonna harjutamine tegutsemisele manöövri olukorras.

3. Diviisi juhatus korraldas 6.—10. oktoobrini sügismanöövri, mis peale üldiste eesmärkide taotles rida erialalisi uurimisi ja katsetamisi mitmesuguste väeliikide ja nende kasutamise viiside alal. Manöövritegevus toimus Harjumaal, selle looduslikult ilusaimas rajoonis. Manöövritegevuse rajooni piirideks üldiselt olid:

- põhjas — Hageri—Kohila joon;
- lõunas — Keava—Kehtna—Raikküla joon;
- idas — Kohila—Hagudi—Keava joon;
- läänes — Maidla—Ohulepa—Ummaru joon.

Manöövrit juhatas 3. Diviisi ülem kindral-majoor H. Brede.

Manöövrist võtsid osa kõik diviisi väeosad ja Sõjaväe Õppeasutiste üksused. Peale sõjaväeosade tegutses manööbris veel Tallinna ja Harju Maleva kaitseliitlastist moodustatud üksik jalaväepataljon ühes selle organisatsiooni kuuluvate eriuksustega, siis veel Tallinna Maleva kergedivisjon ja kergesuurtükiväe divisjon, üks kompanii Pärnumaa Malevast, üks kerge patareid Pärnu Malevast ja siderühm Sakalamaa Malevast.

Manööver oli kahepoolne, kusjuures pooltel tuli läbi teha: matkrännak, paiknemine puhkusele, puhkusekaitsse korraldamine, lahingurännak ühe poole asumiseks kaitsesele ja teise poole pealetungiks.

Üldiselt võis manöövritegevuse jagada kolme faasi:

1. poolte jõudude koondumine;
2. lahingutegevuste faas;

3. manöövri lõppfaas, mille alla kuulus tegevuse arutlus ja manöövrilist osavõtnud osade tagasimineku oma alatistesse asukohtadesse.

Manöövri edukaks ja tagajärjekaks läbiviimiseks diviisi juhatus oli teinud põhjalikke ettevalmistustöid. Neist väärivad erilist märkimist vahekohtunike ettevalmistus manöövri lahingutegevuste juhtimiseks ja hoidmiseks lahinguolukordade tõenäosuse piires.

Nagu mainitud, võttis manöövrilist suurel arvul osa ka Kaitseliidust moodustatud üksusi. Mõned neist kuulusid manöövrilist sõjaväeosade koosseisu, kuna iseseisvate väeosadena tegutsesid sinisel poolel üksik jalaväepataljon ja punasel poolel kergedivisjon.

Kaitseliitlaste ja neist moodustatud üksuste kohta võib ütelda, et nad näitasid manöövrilist neile antud ülesannete täitmisel suurt aktiivsust, tegevuse kiirust, head distsipliini ja olukorrahast tegutsemist. Kahjuks pidi aga Kaitseliidu pataljon leppima kahe päeva kohta ainult ühe kallaletungi teostamisega manöövri viimisel päeval, kuna ta eelmise päeva jooksul asus varus ega saanud lahingutegevusest osa võtta. Üks kompanii samast pataljonist ei saanud aga manöövrilist lasta ühtki pauku, sest see jäi varru kuni manöövri lõppsignaalini. Kaitseliitlaste osavõtu korral manöövreist või taktikalistsit õppustist on soovitatav anda võimalikult kõigile aktiivset tegevust. Passiivne osavõtt ja tegevusetu olek kaotab huvi ja halvab meeleolu.

Hoolimata sellest, et manööver üldise kokkuvõtte ja hinnangu järgi läks kõigiti korda, esines sellases suurõppuses siiski ka mõningaid vähemaid puudusi. Mainin siin nendest tähtsaimaid, mis puudutavad nii Kaitseliidu kui ka sõjaväeosi ja on esile toodud manöövrilist arutlusel.

1. Rännaku distsipliin jättis üksikuil juhtumeil soovida. Eriti ilmnes see rivilise korra hoidmises ja õhuvaatluse eest varjumises.

2. Erilist rõhku tuleb panna relvade hoidmisele ja paigutamisele asumisel öökortereis, mis kindlustab relvade hoolekannet ja võimaldab nende kiiret kättesaamist ja leidmist.

3. Suur protsent hõõrutud jalgu näitas, et jalatsite korraldamisele ja jalgade eest hoolitsemisele ei panda veel küllalt rõhku. Manöövriolukorras tegutsemiseks ei sobi jalanõud, mis ei ole veekindlad ja kohased pikaks rännakuks. Veekindla määrdega imbutatud juhtnahast valmistatud ja jala järgi kohendatud veekindlad saapad ei tekita jalgade hõõrumisi ja hoiavad jalad kuivad ning puhtad.

4. Soolomootorrattad on abitud liikumisvahendid luure- kui ka muude lahinguülesannete täitmisel, eriti veel halbadel teedel. Mootorratturid on täieliselt seotud oma masinaga ja neist moodustatud üksuse löögijõud on väike. Soolomasinad sobivad kasutamiseks küll sidemepidamisel ja vähemate luureülesannete täitmisel, kuna suure arvu mootorratturite koondamine ja tegevusse saatmine ühe, ja pealegi väga halva tee suunas muudab nende tegevuse ja manöövri raskesti juhitavaks ja edukuse mõttes küsitavaks.

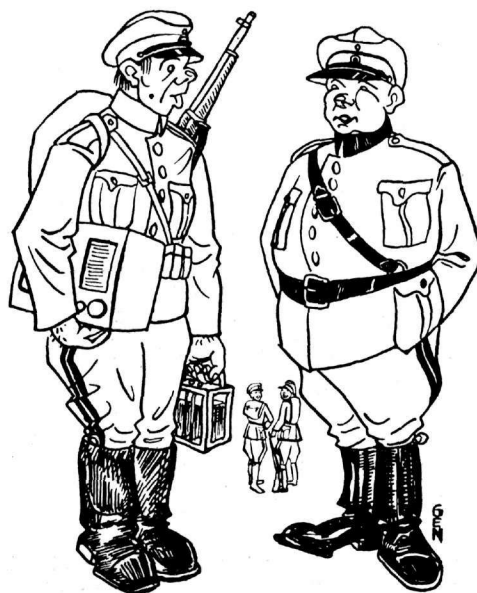
5. Aktiivse õhukaitse korraldamine puudus üksustes või see oli siis korraldatud puudulikult. Selle juure võib aga lisada, et lahingutegevuse esimesel päeval lennuväe tegevus oli raskendatud madalate pilvede tõttu, mis sundisid luurelennukeid laskuma 300—400 m kõrgusele, seega muutus küsitavaks ka nende luureülesannete täitmine väeosade asukohtade rajoones või rännakul. Manöövri viimisel päeval, peaaegu kuni manöövri lõpuni, takistas lennuväe tegevust paks udu.

Passiivse õhukaitse teostamises ei tarvitse mõnes olukorras minna jälle liigsele ettevaatusele, nagu seda on rännakkolonni liikumine metsavahelisel teel väljaspool teed ja pealegi veel siis, kui lennukeid pole kuulda ega näha. See on väeosa asjatu väsitamine, kuna metsavahelisel teel rännakkolonni jõuab end küllalt kiiresti varjata, kui tuleb kuuldavale lennukite mootorite põrin.

Need olid tähtsaimad ja olulisimad mõtted manöövri läbiviimise kohta, mis esitati manöövri juhtide ja vahekohtunike poolt. Manööver korraldatakse ju selleks, et saada õpiseid, uusi lahendusi, kontrollida seniseid tõekspidamisi, saada uusi või täielisemaid kogemusi mitmesugustel aladel ja küsimustes, mis leiavad rakendamist ja kasutamist edaspidises ettevalmistustöös.

Manöövrilist osavõtjad, üldiselt heas meeleolus, võtsid osa paraadist, mis toimus Rapla turuplatsil. Hilisügisene soe ja päikesepaisteline ilm soodustas manöövri ilusat lõpetamist ja osavõtjate tagasisõitu oma alatistesse asukohtadesse.

O. K.

„Noh, malevlane Unimüts, kuhu te oma raadio tasite, kas kavatsete manöövrilist maha müüa või?“
„Härra pealik, kuulsin, et manöövrilist kasutatakse raadio sidet; tahaksin ka oma naiseaga kodus pisut sidet pidada.“

Raadioasjanduse arenemine Kaitseliidus on seni teinud lühikese aja jooksul suuri edusamme. Käsi- käes väärtusliku materjaliosa muretisemisega on käi- nud ka kaitseliitlaste-raadiomeeste ettevalmistus raadio- jaamade käsitsemisoskuste omandamises ja raadioside- teenistuse harjutustes. Nende eesmärkidega toimus Kaitseliidu Peastaabi korraldusel käesoleval sügisel raadiomeeste kursus 29. ja 30. septembril ning 1. ja 2. oktoobril. Raadioüksuste kaitseliitlased on alati kõi- gist õppusist ja kursust suures arvul osa võtnud ja sama võib ütelda ka viimase kursuse kohta, ainult selle erandiga, et ühe maleva üks meeskond ei saa- nud mõnesugustel põhjustel kursusele ilmuda. Raadio- tehnika ja raadiosidevahendid oma uudusega pakuvad Kaitseliidu raadiosidemeestele alati suurt huvi, sellest olenes siis ka elav osavõtt kõigist tegevusist sel alal. Siin peab aga kohe lisama, et esialgselt ja lühiaja- listest huvist üksi on vähe, et olla tubli raadiosidemees. Raadiosidevahendite tundmine, nende kiire ja kindel käsitsemine, raadiosideteenistuse korraga harjumine ja sideteenistuslike ülesannete eeskujulik täitmine eeldab kestvaid ja pidevaid harjutusi seadmete käsitsemises ning sideteenistuse praktikas.

Kahjuks on aga Kaitseliidu raadiosidemeeste hulgas vähe neid, kes omavad küllaldaselt teoreetilisi tead- misi raadiotehnilistes küsimustes. Raadioüksusi tuleb komplekteerida suuremas enamuses ikkagi kaitseliitlas- tega, kes ei oma raadiotehnikas nimetamisväärseid teo- reetilisi teadmisi ega praktilisi oskusi, kui selleks mitte lugeda ringhäälingu vastuvõtja häälestamise oskust. Aga juba sellestki on palju kasu.

Kaitseliidu Peastaabi poolt korraldatud mõnepäe- vase kestvusega kursused ei ole siis ka seadnud endale eesmärgiks raadio saate ja vastuvõtu teoreetiliste küsi- muste uurimist, vaid õppused kursustel on olnud prak- tiliste oskuste ja võtete kätteõppimiseks, mis on häda- vajalised selleks, et raadiojaamaga saata ja vastu võtta. Kuigi raadiotehnika pakub oma tänapäeva aren- gu juures käsitsemisviisilt võrdlemisi lihtsaid sead-

meid, nõuab nendegi käsitsemisoskuste omandamine kestvaid harjutusi.

Muude tähelepanekute kõrval on huvitav märki- da ka „mikrofoni palavikku“. Sõnaohtrad ja selgesõna- lised inimesed muutuvad esimesel kõnelemisel mikrofoni kohmetuks ja ebakindlaks oma väljendusis, olgu see siis ringhäälingu või peopesas hoitava väliraadiojaama mikrofoni ees, ühtviisi mõjuvad mõlemad. Üldiselt saadakse sellest aga peagi üle ja saavutatakse oma tõeline ning loomulik väljendusviis.

Kaitseliidu raadiosidemeeste hulgas leidub üldiselt vähe ka neid kaitseliitlasi, kes on võimelised kasu- tama morsevõtit saatmiseks ja vastu võtma morse- märke kuulmise järgi. Raadioteadete saatmine tele- grafeerimisega on tihti otstarbekam ja kindlam kui telefoneerimine, seepärast ei tule eelistada igakord ainult mikrofonisaadet. Igas raadioüksuses peaks olema vähimalt üks kaitseliitlane, kes on suuteline morse- võtmega töötama ja kuulmise järgi morsemärke vastu võtma. Vastavate õppuste ja harjutuste korraldamiseks tahab Kaitseliidu Peastaap oma poolt kaasa aidata.

Raadiojaamade käsitsemisoskuste viimistlemiseks ja raadiosideteenistuskorraga harjumiseks tuleb õppusi ja harjutusi jätkata ka kohtadel. Seejuures tuleb erili- selt rõhku panna raadiosideteenistuse harjutustele väli- ja lahinguolukorras, milles leiaksid käsitsemist:

- raadiojaama ülesseadmiseks sobiva asukoha valik;
- ülesseadmise kiirus ja otstarbekus;
- raadiojaama töö- ja sidemepidamiskord;
- raadiogrammide saatmine ja vastuvõtmine;
- korrespondentsi ja muude dokumentide hoid- mine;
- meeskondade distsipliin saladuste hoidmiseks raadiosidevahendite kasutamisel;
- raadiojaama mahavõtmise ja seadmete kokku- panemise kiirus.

Huvi ja elevuse toomiseks raadiomeestele korral- dab Kaitseliidu Peastaap raadiosidemepidamise võist-

Kaitseliidu sisevete üksuste õppus

Sisevete üksused organiseeriti möödunud aastate jooksul mitmesugustel aegadel. Seetõttu oli nende üksuste senine ettevalmistuse tase erinev.

Oma tegevuses peavad aga sisevete üksused tegutsema ühise tervikuna, seetõttu omama ühiseid sihte ja täitma neile määratud ülesandeid ühiselt, selleks korraldati käesoleval sügisel sisevete üksustele ühine õppus.

Oma ulatuselt püüdis õppus haarata kõiki üksusi ja õppekavas püüti käsitleda kõiki neid alasid, mis-sugustega neil tuleb tegutseda.

Püüti selgitada ka neid ülesandeid, missuguseid sisevete üksustel tuleb täita.

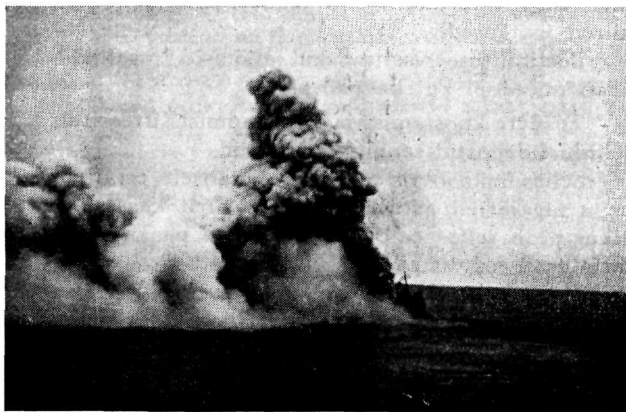
Õppus, mis teostati nii päeval kui ka öösel, möödus väga soodsates ilmastikuoludes. Ilmastik pakkus õppusteks küllalt vaheldust ja aitas kaasa, et koosseisud said küllaldast praktikat tegutsemiseks ilusa ilmaga nii päeval kui ka öösel ja tiheda uduga.

Kava kohaselt suudeti täita kõik ettenähtud taktikalised ülesanded ja praktilised harjutused.

Õppusest võttis osa ujuvabinõusid mitmesugustest eriliikidest, täites neile antud ülesanded täiesti rahuldavalt ja näidates seega, et nad kõik sobivad ühiseks koostööks.

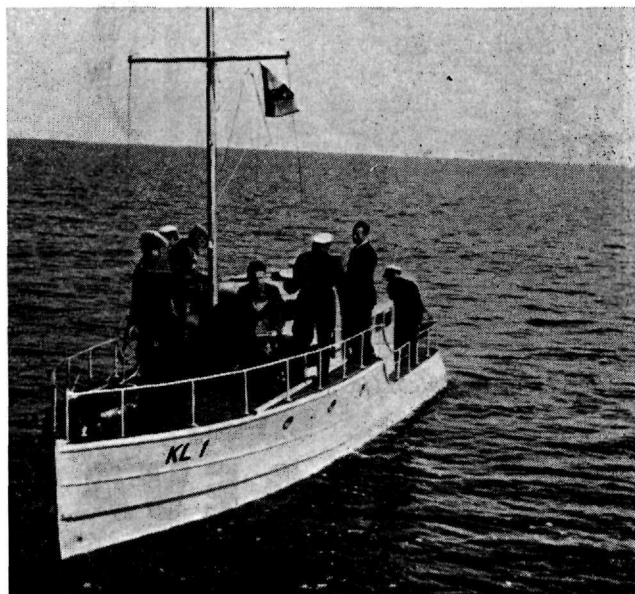
Ka isikuliste koosseisude koostöö sobis, sellest hoolimata, et mõni üksus polnud suutnud sisemiselt kujuneda veel küllalt tugevaks organisatsiooniks.

Erialaline ettevalmistus, olgugi küll mitmesuguse

Suitsutõkke tekitamine õppustel

luse. Selle üksikasjalised tingimused ja kord määratakse lähemal ajal kindlaks ja saadetakse osavõtjatele välja. Võistluse peamiseks eesmärgiks on saavutada kindlaksmääratud aja jooksul võimalikult rohkem raadioühendusi, millele annab punkte juure jaamade arv, milledega on ühendust peetud, ja nende kaugused oma asukohast. Raadioühenduste loomine võistluse ees-

KL traalerveeskija „Kotkas“

tasemega, suutis siiski täita neid tarvidusi, mis õppuste kava ette nägi.

Õppus näitas sisevete üksustele neid puudusi, mida senise õppetegevuse juures ei suudetud ette näha. Samuti näitas see õppus ka sihti, mida mööda peab tulevikus õppetegevust juhtima.

Isikuline koosseis näitas õppustel üles head tahet ja suurt huvi oma töö vastu, liites üheks tervikuks kõik organiseeritud sisevete jõud.

Pärast õppust rivistatud meeskond moodustas meeldiva demonstratsiooni sisevete jõudude ühisest koostööst ja valmisolekust kodumaa kaitseks.

Kaitseliidu ülema südamlikud tervitused ja hea hinnang õppuse kokkuvõttest olid parimaks tasuks neile tublidele sisevete meestele, kes ei pidanud raskeks oma aega ja jõudu rakendada kodukaitse tööle.

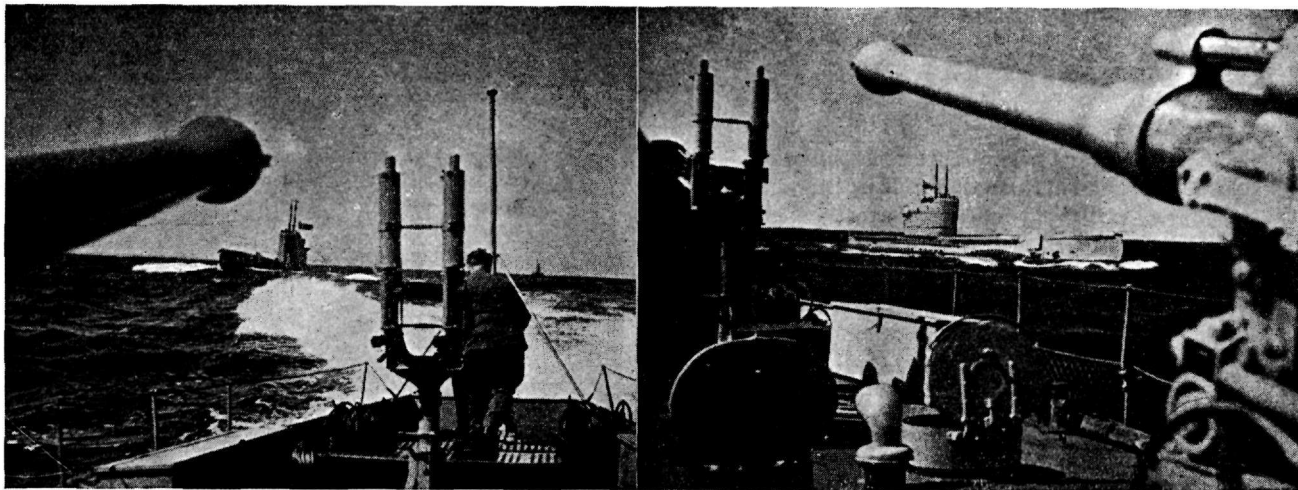
Kaitseliidu ülemale hüütud kolmekordne vägev elagu oli tõenduseks, et need mehed ei kardaks raskusi ja on alati valmis välja astuma, kui kodumaa neid vajab.

A. V.

märgil sünnib muidugi ainult Kaitseliidu võrgus töötavate raadiojaamade vahel.

Loodame, et ka võistlus leiab elavat osavõttu kõikide raadioüksuste poolt, aitab sellega kaasa raadio-meeste üldisele ettevalmistusele oma erialal ja kujuneb laiaulatuseliseks katseks, mis aitab selgitada mõndki küsimust raadiosidetechnika valdkonnas.

O. K.

Allveelaevad „Kalev“ ja „Lembit“ vaadatuna „Sulevilt“

MERELAEVASTIKU SÜGISMANÖÖVER

Septembrikuu esimesel poolel korraldas merevägi Eesti Läänemere saarestikus merelaevastikule sügismanöövri.

Sellest manöövrist võtsid osa suuremal arvul ka Kaitseliidu mereüksused.

Manöövri olukord oli hästi valitud ja selle kohaselt oli see manööver suurel määral ka Läänemere saarestiku meresidemete võrgu katsetamise manööver.

Seetõttu haaras manööver Kaitseliidu mereüksusi peajasjalikult side- ja valveteenistuse aladelt.

Vaadeldes mereüksuste sidepostide tegevust peab hea meelega konstateerima, et sidepostid täitsid väga hästi oma ülesandeid.

Ettenähtud aegadel olid kõik sidepostide meeskonnad kohal ja asusid oma ülesannete täitmisele. Hoolimata paljudest raskustest, mis takistasid sidepostide meeskondi lahkumast oma igapäevase tegevuse juurest, oli meeskonna kokkutulek täiesti korralik. Puudusid ainult üksikud mehed.

Sidepostide koosseisud on juba niivõrd välja õpetatud, et kogu tegevuse ajal ei tulnud ette ühtki arusaamatust.

Merevaatlust teostati õigesti. Sellekohased andmed olid õiged ja sidepostides koostatud kaardid ei jätnud oma andmete täpsuse ja tehnilise väljatöötamise poolest midagi soovida.

Kuna manöövri olukorra kohaselt sidepostide peamiseks ülesandeks oli merevaatlus, siis laevadega sidemepidamist tuli võrdlemisi vähe kasutada. Ka signaliseerimise alal täitsid sidepostid täiesti oma ülesandeid. Signalistid on võimelised töötama semafori ja morse abil täiesti korralikult.

Manöövri kava koostamisel avaldati kartust, et kas Kaitseliidu sidepostid suudavad küllalt kiiresti ja õigesti edasi anda teateid ettenähtud keskustesse, eriti, kui tuleb tarvitada kaugelkõnesid maa-telefoniliinidel, kus ühenduste saamisega on sagedasti raskusi.

Hoolimata sellest, et mõnes sidepostis tuli kasutada isegi välikaablit, olid teadete edasiandmised väga kiired ja täpsed.

Postitalituse vastutulekul töötasid maaliinid väga hästi nii öösel kui ka päeval.

Teadete koostamist ja edasiandmist šifreeritult Kaitseliidu sidepostid seni ei tarvitanud.

Selles manöövris võeti see osaliselt tarvitusele ja, nagu tagajärjed näitasid, suudeti šifrit kasutada. Tulevikus peab selle peale rohkem rõhku panema ja võtma tarvitusele ka vastavad šifrid ja koodid.

Manöövri olukorra kohaselt teostasid valveteenistust Kaitseliidu mereüksustest valvepaadid neljast üksusest.

Valvepaatide pealikud olid võimelised täitma neile antud ülesandeid. Ettenähtud aegadel suutsid nad sõita neile määratud positsioonidele ja tegutsesid seal nii, nagu see neile oli tehtud ülesandeks.

Ei tulnud ette ka taktikalisi eksimisi, välja arvatud ühe valvepaadi tegevuses, kus signalist ei suutnud õigesti aru saada olukorrast.

Divisjoni pealik, kes sai sellekohase märkuse valve-laevade divisjoni ülemalt, võttis küsimust väga tõsiselt ja, nagu ta hiljem teatas, see arusaamatus olevat talle olnud eriti heaks õppuseks.

Valvepaatide koostöö, nii omavahel kui ka sidepostidega ja mereväega, oli täiesti korralik.

Valvepaatide tehnilise küljega võib jääda rahule. Olgugi, et paadid viibisid merel sõidus kuni 16 tundi järjest, tuli tehnilisi rikkeid vähe ette.

Tähtsaim, mida peab eriti rõhutama, on asjaolu, et isikulise koosseisu moraal oli väga hea. Hoolimata raskusist ja sellest, et oldi sunnitud merel viibima väikestes paatides, kus puudusid vähimadki mugavused, ja et viimasel päeval meri muutus raskeks, olid meeskonnad heas meeleolus. Lahkudes, minnes oma kodukohtadesse, andsid mehed oma pealikuile lubaduse hea meelega osa võtta järgmisist õppusist, hoolimata raskusist, millega see ka ei oleks seotud.

Niisugune suhtumine riigikaitse tööle vabatahtlike poolt on eriti hinnatav. Laevu ja vajalisi ujuvabinõusid võib alati saada, kuid õppinud meremeeste ettevalmistamine võtab kaua aega. Seepärast pole oluline, misuguste ujuvabinõude peal me õpime, vaid see, et me

tahame õppida, õpime ja, nagu manööver näitas, juba oleme tõeliselt midagi õppinud.

Möödunud mereväe manööver, oma iseloomult ja ulatuselt esmakordne, omas Kaitseliidu mereüksustele erilist kaalu veel sellepolest, et see oli esimene suurem koostöö mereväe ja merekaitseliidu vahel.

See õppus andis merekaitseliidule väga häid praktilisi kogemusi ja süvendas koostööd.

Nagu merejõudude juhataja manöövri lõpparutlusel tähendas, on merekaitseliit tänapäeval niisuguses seisukorras, et ta võib rahuldavalt täita neid ülesandeid, mida rannakaitse temalt nõuab.

See on merekaitseliidule heaks tunnistuseks ja annab meile jõudu edasi töötamiseks.

Uhtlasi oleme tänulikud mereväele, et merevägi võimaldas meile nii kasuliku õppuse ja andis meie tegevusest nii rahuldava hinnangu. A. V.

Koogügem teateid dr. Jakob Hurda kohta!

Eesti tähtsaimate meeste esirinda kuulub kahtlemata dr. Jakob Hurt, kelle sünnist tähtub tuleva aasta juulis 100 aastat. Sel puhul on meie kohuseks seda suurt eestlast, teadlast ja töömeest väärikalt meele tuletada.

Kuigi J. Hurda tegevusrikkaimaist eluaastaist on möödunud palju aega, ometi leidub veel isikuid, kes selle suurmehega ise kuidagi kokkupuutes on olnud, ja paljud teated kanduvad suust suhu, kaotamata tõe väärtust. Teiseks on laiali kirjavahetust kas J. Hurdalt või J. Hurdale või jälle on J. Hurdast juttu teiste isikute vahelises kirjavahetuses. Samuti võib leiduda veel isikute mitmesuguseid märkmeid dr. J. Hurda kohta, pilte jne. Isik, kellel vähimatki on J. Hurda kohta käivat, astub tänuväärse sammu, kui ta toimetab selle vähesegi arhiivi, kus see säilib ja lisandub muule kultuuriloolisele materjalile.

J. Hurda vanemaist ja suguvõsast ja tema noorusajast Põlva kihelkonnas ei ole seni arhiividesse kogunenud kuigi palju teateid. Samuti on lugu tema kooliskäimisega Tartu kreiskoolis ja kroonugümnaasiumis 1853—1858. Ka üliõpilasajast 1859—1863 ei saa seniseil andmeil konstrueerida üksikasjalisemat pilti. Rohkem on andmeid sellest ajast, kui J. Hurt astus juba avaliku elu tegevusväljale — kuuekümnenda aastail —, ja näit. J. Hurda ja C. R. Jakobsoni vahelise lõhe üle võib ajakirjandusest õige palju ammutada. Kuid ajakirjandus ja J. Hurda enda kirjutused ja kirjavahetus valgustavad siiski peamiselt üht poolt — tema avalikku võitlust ja tema vaateid. Seda valgustust oleks tarvis veel

rohkem, kuid palju rohkem oleks veel tarvis teateid J. Hurdast kui inimesest, sest seda laadi teateid on vähe: kuidas ta kannatas või rõõmu tundis oma tööst ja tegevusest, misugused olid mõningate sammude põhjused, mida surveaegadel ei saanud ju tihtipeale esitada, kuidas tundus kuulajaile J. Hurt kantslis ja altaris, kuidas ta sai läbi oma koguduse liikmetega, kuidas oli tema majanduslik elu, perekonnaelu, misugused olid tema eriharjumused jne.

On selge, et vähe on kõigest sellest tänapäevaks säilinud, aga seegi, mis veel leidub, kogumeg kokku. Mõndgi peaks olema mälestustes püsinud J. Hurda elust Peterburis (1880—1906), kus teda kui kuulsat meest teravasti silmas peeti. Samuti peaks andmeid leiduma selle kohta, mis J. Hurdast on arvatud pärast ta surma.

Eesti Kirjanduse Seltsil on soov koostada ja välja anda suuremat J. Hurda elulugu, mille koostajaks on palutud prof. J. Köpp. See monograafia nõuab palju eeltöid ja suurt majanduslikku kulu; sellest kõigest saadakse paremini üle, kui käesolev üleskutse leiab vastukõla ja tuleb andmestikku J. Hurda kohta või näpunäiteid, kelle poole võiks pöörduda järelepärimistega jne. Kõik suulised ja kirjalikud teated palutakse juhtida Eesti Kirjanduse Seltsi nimele Aia 19, Tartu, kus nad säilitatakse EKS-i arhiivis, mis moodustab Eesti Kultuuriloolise Arhiivi ühe põhiosa. Soovi korral saadetakse materjal muidugi omanikule tagasi, ilma arhiivi paigutamata. Kõigile kaasaitajatele ütleme ette tänu.

Eesti Kirjanduse Selts.

Toimetusele saadefud kirjandus

A. Parts — E. Valdas: *Maateaduse õpperaamat reaalkooli I ja progümnaasiumi III klassile*. 252 lk., hind broš. 2.40. Köites Kr. 2.60.

„Loomulik-looduslik kopsutiisikuse ravi“. Kirjutatud dr. F. Tomson, Taagepera tiisikushaigete sanatooriumi juhataja. Eesti Tervishoiu Muuseumi väljaanne. Raamat sisaldab igale arusaadaval kujul üksikasjalisi juhiseid kopsutiisikuse raviks.

Tekstis leidub hulk selgitavaid pilte kopsutiisikuse vormide ja ravi kohta.

Hind 75 senti. Hinna tasumisel posti teel saadetakse raamat saatekuludeta koju kätte.

Oskar Luts: *Sügis*. Kaas ja illustratsioonid A. Peernalt. 219 lk. Hind broš. Kr. 2.50, paremal paberil Kr. 2.70 ja paremal paberil köites Kr. 3.50.

A. Hinnom: *Läti küttidega Maailmasõjas*. Hind broš. Kr. 3.90, parem. pab. Kr. 4.15, köites parem. paberil Kr. 4.90. Teoses hulk originaalseid ülesvõtteid. O/U. „Noor-Eesti Kirjastus“ 1938.

Autor käsitleb oma teoses maailmasõjaegse tsaaririigi armee meeleehtlikku vastupanu sakslasile Riia-eelseil positsioonidel, milliste lahingute pearaskus lasus vapratel läti küttidel, kelle hulgas võitles ka väga palju eestlasi. Kolonel Hinnom on hea jutustaja, ta raamat on loetav nagu põnev romaan, mis on tulvil objektiivseist andmeist ning isiklikest elamusist. Ta katsub nii palju kui inimlikult võimalik püsida tõsiasjadel, sest aineistik ise on nii küllane, et ükski väljamõeldis ei võiks pakkuda rohkem üllatust reaalsusest.

K. K/ü. „TÖÖKOOL“

Tallinn, Pärnu mnt. 28. Telef. 462-56.

N. Liidu kirjanduse keskladu Eestis

Suur valik raamatuid ilu-, kunsti-, põllumajanduse ja tehnilise kirjanduse alal.

Tähelepanu väärivad sõjaasjanduse alal järgmised raamatud:

Асонов. Свойства и технология взрывчатых материалов	Экр.	1.40
Балуев. Электротехнические средства инженерных войск	„	3.60
Бельский. Военно-инженерное дело	„	2.30
Бозо. Катастрофа 8-го августа 1917 г.	„	2.85
Грибоедов. Танковый курс	„	3.10
Дельбрюк. История военного искусства	„	6.20
Звукометрия	„	1.60
Инженерное обеспечение американской армии. 1918 г.	„	1.60
Кеммерер. Развитие стратегической науки	„	2.80
Клаузевиц. 1906 г.	„	3.10
Клаузевиц. 1812 г.	„	2.95
Клаузевиц. О войне	„	5.80
Колесников. Отделение в бою	„	1.50
Клевер. Уход за конем	„	0.30
Крымов. Избранные лекции по военно-полевой хирургии	„	1.55
Ландай. Секретная служба в тылу у немцев	„	0.85
Линдсел. Тыл действующей армии	„	2.15
Ливичский. Русско-японская война. 1904—1905 г.	„	4.95
Легкое стрелковое оружие	„	0.25
Леонов. Очерки тактики зенитной артиллерии	„	1.00
Меринг. Очерки по истории войны и военного искусства	„	5.90
Мерме. Пособие для военных переводчиков	„	2.00
Наставления по физической подготовке	„	1.00
Навицкий. Мировая война. 1914—1918 г.	„	5.45
Организация войсковых управлений и служба войсковых штабов японской армии	„	0.45
Петен. Оборона Вердена	„	1.60
Подготовка пулеметчика	„	2.20
Понамарев. Прикладная баллистика для стрелка	„	2.00
Поспелов. Химический отряд осовавиахима	„	4.00
Савич. Производство работ по возведению полевых подземных построек	„	4.00
Сборник тактических задач	„	4.00
Средства наблюдения и связи	„	1.60
Стученко. Действия мелких подразделений конницы	„	0.85
Тарле. Нашествие Наполеона на Россию	„	4.80
Томсон. Шпионаж во время войны	„	0.90
Торопов. Устройство стрелковых тиров	„	0.90
Учебник по тактической подготовке младшего командира конницы	„	0.95
Филис. Основы выездки и езды	„	2.60
Фош. О ведении войны	„	5.50
Шлифен. Канны	„	10.65
Энгельс. Избранные военные произведения	„	4.00
Эйманзбергер. Танковая война	„	4.00
Яковлев. Современное предложение по долговременной фортификации	„	3.50

Sõjaväe- ja riigiasutuste poolt võetakse vastu tellimine järgmiste ajakirjade peale:

	Hind aastas.		Hind aastas.
Автобронетанковый журнал	Экр. 21.00	Гражданская авиация	Экр. 8.75
Артиллерийский журнал	„ 24.50	За санитарную оборону	„ 5.25
Боец-охотник	„ 10.50	Красная конница	„ 10.50
Вестник воздушного флота	„ 25.00	Красноармеец и краснофлотец	„ 10.50
Вестник противовоздушной обороны	„ 17.50	Самолет	„ 5.25
Военная мысль	„ 35.00	Техника воздушного флота	„ 35.00
Военный вестник	„ 21.00	Техника и вооружение	„ 21.00
Военный зарубежник	„ 24.50	Химия и оборона	„ 8.75
Ворошиловский стрелок	„ 7.00		